SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 2

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Kardeljeva 31, tel. 24-001

BEOGRAD, UTORAK 9 JANUAR 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

KNJIŽEVNA EPOHA O KOJOJ SE MALO PIŠE

Velibor GLIGORIĆ

Posle oslobođenja dato je nekoliko značajnih naučnih i književnih priloga našoj kulturnoj istoriji. Naročito je posvećena briga poznavanju kulturne istorije književnog devetnaestog veka i to mahom povodom jubilarnih proslava godišnjica znamenitih pesnika, proznih pisaca, prosvetitelja i naučnika. Dobijene su i temeljnije studije u kojima je pokušano da se daju nova osvetljenja pomoću metoda savremene nauke, oslobođenog idealističke ograničenosti i idealističkih predubeđenja, skolastike i istoricizma. Ove studije kao i veliki broj članaka posvećenih kritičkom rasmatranju književnih dela naših starijih pisaca i krupnijih pojava u našoj kulturnoj istoriji pomogle su i našoj savremenoj književnosti i vaspitačkom radu naših univerziteta i srednjih škola na kulturnom podizanju omladine.

No jedna činjenica je pri tom upadljiva. Što smo u kulturnoj istoriji bliže savremenosti, to je manje takvog rada koji bi davao kritičke preseke, kritičke preglede i prikaze književnih pokreta, borbi, književnog smera i književnih ostvarenja. Malo se nazire (reč je ovde pre svega o srpskoj književnosti) književna epoha između 1900 i 1914 i to iz pojedinih radova naučnih i književnih radnika koji su se posvetili izučavanju jedne književne pojave ili dela jednog pisca. Činjenica je pak, koja može uopšteno važiti i za druge republičke književnosti, da je književna epoha između Prvog i Drugog rata ostala do danas kritički vrlo slabo osvetljena sa književne strane.

Međutim, stižu nove generacije na univerzitete i u srednje škole koje lutaju, ostavljene same sebi, kada hoće da književno upoznaju ovu epohu. Poneko ambiciozniji (naročito ako ima pretenzija da sam stvara u književnosti) obaveštava se o ovoj eposi kod pojedinih pisaca, učesnika u književnom životu te epohe, koji sa svojih literarnih pozicija (prema tome na kome su se književnom sektoru nalazili u ovoj eposi) daje svoja mišljenja i ocene koja se dalje prerađuju i prenose.

Naročito izgleda da su aktivni u davanju informacija o toj eposi oni pisci koji su u njoj zastupali dekadentnu literaturu, koji su već u svoje vreme i principijelno i stvaralački bili protagoniste dekadentnih pravaca u literaturi, stvaranih u krizi buržoazije, na njenom ideološkom i književnom bespuću. Tako se stvaraju predrasude koje mogu imati štetnih posledica i na formiranje pojedinih darovitih omladinaca. Već iz nekih redova mladih ljudi mogu se čuti potpuno nekritična i zastranjena mišljenja o ulozi nadrealizma i ekspresionizma u toj eposi, o »revolucionarnosti« ovih književnih pojava i o nekoj dalekosežnosti njihovog značaja.

Dok se u ovim radovima s jedne strane zabluđeno interpretira i preuveličava značaj ovih pojava, dotle postoji i izvesna tendencija da se zanemaruje (literarno) uloga progresivnog dela književnosti u toj eposi, onog dela koji je revolucionarno delovao na svest boraca protiv fašizma i buržoazije. Ovakva tendencija traži uporište u neobaveštenosti o velikim sukobima koji su se vodili u toj eposi na literarnom terenu između progresivnih i reakcionarnih snaga.

Interesovanje u redovima omladine o ovoj književnoj eposi je veliko. Ono se ogleda i u izvesnim pojavama traženja uzora u njoj od strane nekih mladih pisaca, naročito u poeziji. Ne bi se već i zbog toga smelo ostaviti da ova epoha i dalje ostane kritički neosvetljena, da obaveštavanje o njoj bude prepušteno subjektivnim usmenim interpretacijama pojedinaca, da obaveštenjima o njoj operišu bez ikakvog znanja, bez ikakvih naučnih skrupula i takvi pojedinci koji sude o krupnim literarnim istoriskim pojavama prema svojim ličnim, kapricioznim impresijama.

Proučavanje ove epohe, iako nam je vremenski bliska, otežano je velikim gubicima koje su pretrpele naše biblioteke za vreme fašizma. Vreme burno između dva rata sejalo je buru i u književnosti. Nicali su i takvi književni časopisi koji su se pojavili samo u nekoliko brojeva, pa se ugasili, bilo zbog toga što je nad njima izvršeno nasilje policije i cenzure kad su bili izraz revolucionarnih težnji naroda, bilo zbog toga što nisu mogli finansiski izdržati u kapitalističkoj distribuciji listova. Svaka njihova pojava imala je svoju ulogu i svoj značaj, sadržavala je u sebi deo sukoba koji su bili vrlo oštri na književnom terenu. Verujem da su biblioteke posle oslobođenja sve preduzele da se ovi časopisi i listovi opet sakupe i da se učine pristupačnim, ali ako nema kritičkih informacija o onome šta su oni stvarno značili u istoriskim danima kad su se pojavili, o ulozi koju su odigrali u književnosti i uopšte u životu naroda, kroz kakve su uslove prošli kada su bili revolucionarno progresivni, mladom čitaocu neće biti lako da se sam snađe.

Književni časopisi mogu mnogo doprineti da mladi čitaoci bolje upoznaju književnu epohu između Prvog i Drugog svetskog rata. Oni mogu dati kritičke analize literarnih pravaca koji su delovali u literaturi u toj eposi, kritička obaveštavanja o njihovom društvenom i ideološkom pore-

Velibor Gligorić

klu, o njihovim vezama sa čitaocima, o vidovima njihovog literarnog izraza. Ma s koje strane da pridu osvetljavanju ove epohe, časopisi mogu pomoći našem čitaocu da uđe u složenu literarnu problematiku ove epohe, složenu i u toliko što su u njoj bila pokrenuta i vrlo krupna i vrlo bitna pitanja i estetike i uloge književnosti u formiranju čoveka.

Kritike koje su pisane u toj eposi i koje se preštampavaju danas mogu poslužiti ovoj svrsi, ali delimično. I one su izdvojene iz opšteg toka književnog kretanja u toj eposi, same za se nose reagiranje na izvesne pojave sa kojima današnji čitalac nije upoznat u njihovom punijem kulturno-istoriskom značenju. Na njima se ne može ostati. Na onim učesnicima u kulturnoj eposi između Prvog i Drugog svetskog rata koji aktivno literarno stvaraju i danas, leži dug da saopšte savremenom čitaocu svoja kritička obaveštenja u književnim časopisima, u književnim listovima, o onim literarnim borbama koje su sami doživeli i u kojima su sami bili akteri. I na taj način bi se dobila živa i realnija slika o eposi koja bez potrebe stoji kao literarna zagonetka pred savremenim čitaocem.

Epoha između Prvog i Drugog svetskog rata nedovoljno je osvetljena i u drugim oblastima umetnosti. Uzmimo na primer pozorište. I ono je bilo u centru sukoba progresivno-demokratskih snaga sa reakcionarnim. I oko njega su se odigravale velike ideološke i umetničke bitke i u časopisima i u dnevnoj štampi. Šta bi značilo za vaspitanje, za formiranje mladog pozorišnog umetnika kad bi bio bliže, bolje, potpunije upoznat sa svim komponentama ove bitke, s njenom sadržinom, njenim oblicima, uzrocima, problemima koji su iz njeiskrsavali? Koliko bi se u njemu izgradio dublje moralni lik umetnika, koliko bi se još više uzdigla njegova shvatanja poziva umetnosti u životu naroda! A dobio bi još čvršće pojmove o tome kakve sve tendencije neprijateljske slobodi i životu naroda, mogu sadržati umetničke deformacije, kakve sve namere ubitačne za čoveka mogu sadržati naizgled »neutralni« anarhični umetnički dekadentni eksperimenti.

Kulturna epoha između Prvog i Drugog svetskog rata za nas je veliko umetničko i životno iskustvo. Mislim da ga treba prikazati što jasnije, što preglednije mladim generacijama, a ovu jasnost i ovu preglednost najpre ćemo dobiti, ako pristupimo osvetljavanju ove epohe kritički objektivno, sa umetničko-estetskim i ideološkim analizama njenih pojava i njenih vrednosti, ne izolujući ove pojave i vrednosti iz opšteg procesa odlučnog sukoba naprednih snaga sa reakcionarnim snagama buržoazije.

Gvido Tartalja

U Postojni

1

Sve je slično i sve različito
u tom sklopu vekova i mena.
Čini mi se: vidim cvet i žito;
a znam: sve je samo gola stena.

O lepote! Kako oko pije
rad prirode, čvrste volje njene!
Da li ovo hram večnosti nije?
Od kada su ovde ove stene?

Čini mi se: vidim bela stada
i kraj stada skupove čobana.
Mašta teče snagom vodopada
kroz korito proh jalih dana.

Vek i vek i hiljade vekova:
svakom danu uvek nova smena.
Je li java ili igra snova
ovo čudo hladnih, golih stena?

Čini mi se: vidim ljude, ptice,
divlje zveri, drveće bez grana.
Mašta leti brza, strelimice,
kroz oblake i kroz reku daná.

2

Kamen beli, kamen žuti, suri,
i oblici uvek različiti.
Mašta — putnik kroz vekove juri
tragom duge, nevidljive niti.

Nebo — kamen. I sam svod do svoda.
Oblak — kamen. Kamen je i soko
na kamenu... O, gle, voda! Voda!
Koliko smo sišli sad duboko?

Dalje! Dublje! U prostor i vreme!
U temelje podzemnoga grada!
Grad je kamen, kamen je i pleme
i sam hleb i grozd iz vinograda.

Putnik ide, tok vremena prati.
Čini mi se: otkucaje brojim
časovnika koji neće stati
nikad, nikad. Sav zadivljen stojim

Čudo stenâ nadima mi grudi.
Obuzme me: oko ni da trene...
Tek me trgne, toplinom uzbudi
iznad svega, ljudski glas kraj mene.

Na početku Njegoševe godine

TRAGOM NJEGOŠA

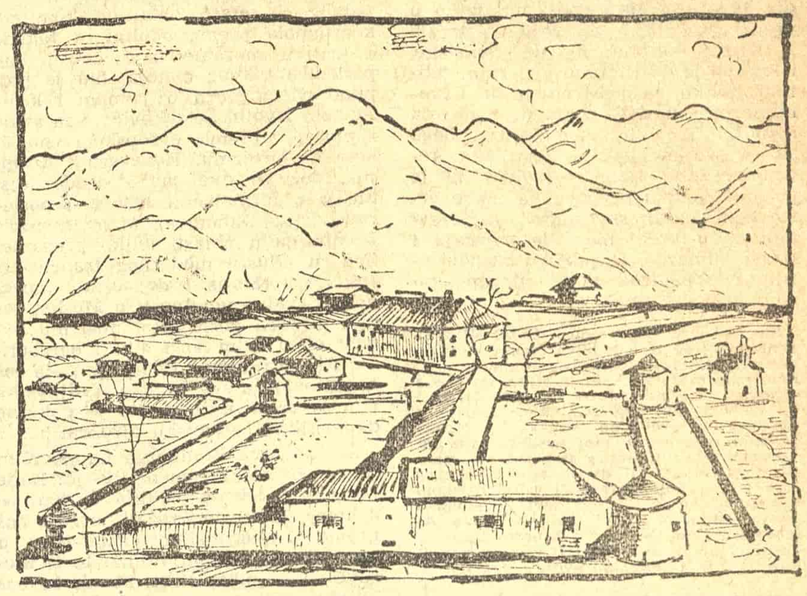

(Cetinje sa Biljardom — crtež Džumhura prema fotografiji iz prošlog veka)

Stara Crna Gora otvara svoja brda. Kameniti dinarski zglob, nepristupačni ljutac sa dolovima i pukotinama u sebi. U rupama nalik na tragove džinovskih stopala, zelene se oskudne krtolove vriježe i slaboduhaste stabljike kukuruza a u pukotinama, između kamenja, raste gorski jasen, gorak i opor i osvježava svojim zelenilom jednoliku pepeljasto-lišajastu golet strahovito izbrazdanog vidika. Planinski grebeni su podrezani graničnim pojasom, tu blizu, kao rubom. U podnožju njih, u ravnicama i plodnim dolinama, žive Turci, prostiru se begovski čifluci na kojima, nosevima zarivenim u zemlju, od jutra do mraka istoči barela znoja sirotinja raja. Ali iza nestalnoga graničnog ruba po kome se šeta smrt, u kamenim vidicima gdje vatra bistro plamsa u suvomeđama, život se sabio — »Oro gnijezdo vrh timora vije, jer slobode u ravnici nije!«

Stara Crna Gora je uzburkano more vrleti, klisura, greda. Tamo gdje ono najviše kipi i gdje svoje jarosne talase ustremljava u nedokučivo, daleko nebo, uzdiže se Lovćen sa Štirovnikom i Jezerskim Vrhom. Pod njima, duboko ispod uvala, polje, uokvireno brdima, kao otsječeno od svijeta, zaboravljeno. Oazica ravnina legla između krša, škrka i tu se nastanila. Nigdje vidika da pukne, da se provali kameni obruč i da u njega pokulja vidik širok, morski iza Ivanovih Korita ili jezerski od Belvedera i ispuni ga vazduhom i drhtavim daljinama kao čašu skupocjenim pićem. Na jugozapadnom kraju polja šćućureno čuči nekoliko niskih kuća pokrivenih slamom oko ćelija utočenog u stijenu cetinjskog manastira. Tu i tamo sjenči okrajke nešto razbacanog, tamnog zelenila ispod Orlovog Krša. Pod samim glavicama pustog, pepeljastog džombelja, uporedo sa zvonicima i krstovima, na Tabji se suše posječene turske glave, među kojima i glava Mahmud paše Bušatlije. Crnogorske glave suše se na bedemima Travnika i Skadra, kao glava Batrića Perovića iz »Gorskog vijenca« zbog koje se sedam snaha ošišaše, njima prazno! Tu je i dugačka Biljarda sa prvim prozorima od stakla. Evropskog, kolskog puta nigdje koliko oko doseže. Samo puteljci, čobanske otražine mrežaju se zrakasto kao bore oko nemirnih i proganjanih očiju. Nigdje nikakvog motora, nigdje evropskog odijela. U kućama prizemljušama tijesno. Na zemlji, na običnim slamaricama od vreća spava čeljad. U kući se služe drvenim sudovima. Jedini industriski artikli, dobavljeni iz Boke i Mletaka, vise na crnim parmakucima utvrđenim u suvomeđama. To je oružje koje smrtno, ledeno reži iznad čeljadi, iznad dječijeg plača i poklika otrgnutih iz zdravih prsiju, ušašanih u drvenim kolijevkama u kojima se, uz dimljivo ognjište, uspavljuju đetići pjesmom i pregalaštvom ljudi koji pod nebom hoće da budu svoji i slobodni. Drugi industriski artikal je bakreno zvono na Cetinjskom manastiru čiji zvuci objavljuju radosti i žalosti ovoga planinskog kraja.

To nekoliko pojata ispod kamenih škrka, to je Cetinje, prvi svjesni i uporni trag crnogorske nezavisnosti i državnosti. Tu je nužnost savila gnijezdo u ljutom, raspuknutom kamenu gdje je još knez Ivan Crnojević prenio svoj presto, tako da su ove kamene vrleti pred mutnim osmanliskim najezdama bile grudobran Mlečićima i Evropi.

Njegoša treba doživjeti u tom pejsažu, društvenom i istoriskom i vidjeti ga kao čovjeka i pisca. Iako genijalan, on nije nikakvo natprirodno čudo, nacionalni mit i misterija, veličina kojoj se ne može sagledati visina, kako se sve pretstavlja Njegoš u rđavoj ili baš i u najboljoj namjeri. Vjerovatno za to što je prešao preko našeg neba kao kometa, što je ostavio za sobom tako veliko, neprolazno djelo, treba i tražiti ključ svim tajnama, odgonetku za njegovo životno stvaralaštvo baš u običnom, ljudskom, u klupku izukrštanih društvenih spleta i preveza njegova doba. Njegoša treba prikazivati u doživljajima kao običnog čovjeka, kao dragog poznanika koji je, prožet velikim suprotnostima života, pritisnut kamenom borbe, truda i siromaštva svog naroda, izrazio sve to krikom i pokličem nužnosti — »nove nužde radu nove sile«.

Zar može mirno da sjedi osjetljivi i umni Rade kad je godina sušna, njive ni svoja sjemena nijesu donijele »a Osman paša Skopljak prodire u Crnu Goru i pali, miti, hara«; otima mu dva ostrvceta u Skadarskom Jezeru Vranjinu i Lesendro kao dva očna vida, robi slabe i nejake, čini zulume da Crnu Goru savije i stavi pod svoju vlast. Austrija podmukla, lukava ne dâ mu da kupi praha i olova. Pišti kao zmija u procijepu između dva gola i ljuta kamena. Narod je divalj, neprosvijećen, treba mu uvoditi kulturu, a eto ostaće i bez te iskre slobode ukresane na lovćenskom stancu. Oko njega je vladao mrak, duboka noć neznanja, divlji perčin, sijev noža u bratska prsa, bijesna plemena jedna druge istrebljuju. Petar I išao je od sela do sela krstom i kletvama, a on u sve to ne vjeruje, treba pokazati mušku pest, snagu volje i razuma. S jedne strane mora se stati na put turskim hordijama a s druge domaćoj samovolji i neslozi. Treba smoći mnogo snage da bi čovjek bio jak, hrabar,

(Nastavak na četvrtoj strani)

Janko DONOVIĆ

Kako unaprediti pozorišni život u Beogradu

Piše:

(Crtež Džumhura)

HUGO KLAJN

Beograd sa svoja, zasad, tri profesionalna pozorišta (uskoro biće ih i više) pretstavlja sve značajniji pozorišni centar. On ima najmnogobrojniju publiku, usled toga i najviše dejstva na mase gledalaca, on, hteo ne hteo, utiče, gde više gde manje, i na pravac pozorišne umetnosti u celoj zemlji, jer se u Beogradu najčešće stiču i gledaoci, nestručni i stručni, iz svih ostalih krajeva, jer beogradski pravci, reditelji i čitavi ansambli gostuju gotovo u svima republikama, a i studenti beogradske Pozorišne akademije odlaze na rad u najrazličitija mesta, raznoseći ono što su tu prikupili, ne samo učenjem nego i gledanjem beogradskih pretstava i učestvovanjem u njima. Otuda je veoma važno od čega polaze i u kom pravcu idu beogradska pozorišta. U njima radi niz reditelja, svaki po svojoj metodi, velik broj glumaca, svaki sa svojim načinom prilaženja ulozi i izgrađivanja lika, nekoliko slikara scenografa, svaki sa svojim pogledima i shvatanjima. Sve je to raznovrsno, kao što i treba da je, ali ne i toliko jedinstveno koliko bi ipak, s obzirom na pomenutu ulogu Beograda kao takoreći pozorišnog centra, trebalo da bude.

Ta nedovoljna jedinstvenost, i u pogledu osnova i krajnjeg cilja, zacelo potiče iz više razloga. Jedan od njih je oskudnost, blago rečeno, naše pozorišne kritike. A kritika je neocenjiv saradnik, neophodan kontrolor i korektiv u pozorišnom stvaranju. U Beogradu se međutim dešava da premijere, čak i prvo izvođenje nekog originalnog dramskog dela, ostanu bez kritičkog prikaza i osvrta. Drugi je razlog nepostojanje stručnog časopisa u kojemu bi pozorišni radnici, na većem prostoru nego što im mogu staviti na raspoloženje dnevna štampa i književni časopisi, mogli pretresati svu problematiku, kako praktične poduhvate tako i teoretsku osnovu, svoje umetnosti.

Treći momenat je u tome što beogradski pozorišni umetnici nemaju redovnih stručnih sastanaka. Postoje sastanci pojedinih ansambla, ali ne svih zajedno. Naši lekari, inženjeri, književnici, trudbenici najrazličitijih profesija održavaju takva savetovanja manje ili više redovno; pozorišni radnici raznih beogradskih pozorišta okupljaju se povodom nekog pitanja iz svoje struke još ređe nego povodom drugarskih večeri

Na takvim stručnim sastancima svih mnogobrojnih pozorišnih trudbenika beogradskih, oni bi mogli postavljati i rešavati razna pitanja u vezi sa svojom profesijom, i pitanje o zadacima naše pozorišne umetnosti, i pitanje o opravdanosti, o preimućstvima i nedostacima raznih metoda rada, na njima bi mogli izmenjivati svoja iskustva, na njima slušati uzajamnu, drugarsku, iskrenu i neuvijenu konstruktivnu kritiku svojih postignuća. Ti se sastanci ne bi smeli svesti na održavanje i saslušavanje nekog predavanja, nego bi morali pre svega biti ispunjeni plodnom diskusijom.

I ne bi trebalo učestvovanje na njima svaki put ograničiti na ipak relativno uski i zatvoreni krug stručnjaka. Pozorišna pretstava, nezamišljiva bez neposrednog delovanja na publiku, nije samo delo izvođača nego i publike: publika nije samo pasivan posmatrač nego i jedan od stvaralaca pretstave. A tu publiku ne čine pojedine prefinjene estete, ili umetnici, ili manje ili više stručni pozorišni ljudi, nego široke mase. Zato je pozorišnom stvaraocu dobrodošao sud svakog osetljivog gledaoca koji ima zdrav razum i zdrav, neiskvaren ukus. I zato bi trebalo da na nekim od tih sastanaka vrata budu širom otvorena i dramskim piscima, i stvaraocima filma, i muzičarima, i likovnim umetnicima, najzad i svakom neumetniku koji ima osećanja za pozorišnu umetnost i stvarnog interesa za njeno unapređenje.

Nije li vreme da se takvi sastanci, najpre uži, a ako ne odmah, onda uskoro i širi, organizuju? I ne bi li oni mogli doprineti i pronalaženju i aktiviranju saradnika za pozorišni časopis, i oživljavanju i produbljivanju pozorišne kritike, pa i unapređenju pozorišnog života, ne samo u Beogradu?

IDEOLOG VELIKORUSKOG ŠOVINIZMA

Juri Gustinčić

Pre više od pet godina svetsku javnost — pa čak i sovjetske ljude koji su svoja duševna raspoloženja već odavno navikli prilagođavati iznenadnim promenama »kursa« i prebacivanju krivice zbog neuspeha državne politike na leđa izabranih žrtava — bacila je za trenutak iz ravnoteže vest da je glavni, »udarni« sovjetski propagandist, feljtonist, ideolog »sovjetskog humanizma«, »čovek kod prozora u Evropu«, »spojka sa zapadnom civilizacijom« itd., Ilja Erenburg, skrenuo sa linije, i da ne »izražava više mišljenje« takozvane sovjetske javnosti.

Erenburga je napao filozof Aleksandrov (u ono doba šef Uprave za agitaciju i propagandu CK SKP(b)) u članku pod opreznim, veoma opreznim naslovom »Drug Erenburg uprošćava stvari« koji je izašao u »Pravdi« 15 aprila 1945 god. Bilo je to u vreme poslednjih ali žestokih trzaja Hitlerove odbrane na tlu Nemačke, i logično je da Erenburgovi ratni feljtoni, toliko rasprostranjeni u Crvenoj armiji u doba rata, ne samo da nisu bili izgubili svoje dejstvo, nego su sa svojim stalnim fanatičkim refrenom »ubij Nemca« (koliko mi je poznato, jedina propaganda takve vrste kod velikih saveznika), mogli samo još u većoj meri da pojačaju i strast odmazde. U takvom raspoloženju Aleksandrov piše (citiramo po »Njujork Tajmsu«):

Ko god pažljivo pročita članak Ilje Erenburga (reč je o jednom članku u kome se svi Nemci nazivaju »kolosalnom bandom«) ne može a da ne zaključi da njena osnovna teza nije **dovoljno promišljena** i da je očigledno pogrešna. Drug Erenburg ubeđuje svoje čitaoce »da su svi Nemci jednaki i da svi u istoj meri moraju odgovarati za hitlerovske zločine«. Aleksandrov zatim navodi da je bilo i Nemaca koji su se suprotstavljali »hanibalskom sistemu« i da je »Staljin davno predvideo takvu situaciju«. Radi se, naglašava Aleksandrov, o likvidaciji hitlerovske vojske i vlade, a ne nemačkog naroda, što bi bilo »glupo i nerazumljivo«.

Na kraju Aleksandrov je izbrbljao i praktični razlog svoje osude. Prema njegovim rečima, ovakav Erenburgov stav naterao je Nemce da se grčevito odupiru Sovjetskoj armiji, dok u isto vreme nacističko vodstvo pokušava da sklopi separatni mir sa zapadnim saveznicima...

Našu pažnju privlače dve strane ovog pitanja: pošto je Aleksandrov na iskren način priznao pragmatistički, uskopolitički karakter svog odnosa prema čitavoj jednoj naciji, ostaje nerazjašnjeno prvo, da li je Erenburgovo pozivanje na uništenje nemačkog naroda zbilja samo slučajna, individualna strast, rođena kao mešavina moskovskog provincijalizma i psihologije pariskog malograđanina, i drugo, šta je uslovilo relativnu blagost i prilično maglovitost izjave Aleksandrova.

Da bi razjasnili ovu, kao što ćemo videti samo spoljnu protivurečnost, moramo se zaustaviti na izvesnim tendencijama dirigovane propagande, osvrnuti se na praksu te propagande i u sklopu toga, na izvesne ranije izjave samog Erenburga.

U toku skoro dve decenije posle Oktobarske revolucije ispoljavanje čisto »nacionalnog« ruskog rodoljublja smatralo se u zvaničnoj sovjetskoj ideologiji, a pogotovo u kulturnom životu i prosveti, regresivnom, buržoaskom ili sitnoburžuaskom pojavom. To je bila kultura, proizašla iz revolucije, koja je između ostalog proglasila neruske narode za ravnopravne i izbrisala poslednje ostatke slovenofilske teorije o »posebnoj misiji« Rusije. Ova zvanična idejna linija imala je svoje negativne strane u tome što je preterivala u negiranju istoriskih i kulturnih osobina Velikorusa. To je bila škola Pokrovskog. Ali, tada je i prvi deo »Petra Velikog« od Alekseja Tolstoja bio još veoma daleko od kasnijeg pretvaranja reakcionarnog feldmaršala Suvorova, koji je ugušio ustanak Tadeuša Košćuška u naprednog faktora ruske istorije i heroja gušenja ustanka, kao što je bio daleko od imperijalističkog romana »Port-Artur« Idolatrija, toliko karakteristična za savremenu rusku kulturu, bila je tim snagama strana. U filmu »Čapajev« (1935) Staljin se još ne javlja kao nosilac radnje, čak se i ne spominje, i težište radnje je na dijalektičkom, potpuno nešablonskom otkrivanju naprednih i konzervativnih elemenata koji se prepliću i nikad se ne javljaju u plakatnom, crno-belom obliku. Bilo je tada mnogo manje govora o »starijem ruskom bratu«, a aziski, pa kavkaski narodi još su upotrebljavali latinicu kao osnovu svog pravopisa.

Uporedo sa centralističkim stezanjem privrede i državne uprave, sa izvesnim zadocnjavanjem uslovljenim internacionalističkim obavezama Moskve, i tradicijama kulturnog života, izbijaju i jačaju elementi rusifikacije u opštesovjetskom merilu, kao i rehabilitacije čisto ruskonacionalističkog, skoro isključivo malograđanskog sentimenta

Ilja Erenburg (ovde se ne dotičemo njegove beletristike), kome se prigovaralo da je u Rusiji stranac, svakako nije pretstavljao u takvoj duhovnoj atmosferi, i na pragu moskovskih procesa, homogenu figuru. O tome rečito svedoči njegov govor na I kongresu sovjetskih pisaca. Njegovo nesla ganje sa primitivno-utilitarističkim stavom jednog dela sovjetske kritike nije bilo plod traganja za uzrocima te bolesti, nego je rezultat njegovog uskoprofesionalnog individualističkog karaktera. Neke od njegovih tadašnjih izjava mogu biti ocenjene kao jeretičke: davanje prednosti Sezanu pred ruskim slikarstvom, ili odlučne izjave kao što je ova: »Ali zašto da krijemo da se socijalna porudžbina iz nerazumevanja shvata kao obična porudžbina? To je činovnički odnos prema literaturi.« Ima i značajnih ispada protiv lažnog eklekticizma, koji sada počinje da se nazire naročito u sovjetskoj arhitekturi. Sve ovo je, napredni, možda i »pariski« Erenburg. Takve izjave su izraz naprednog duha, i one se pojavljuju i kasnije. Ali za nas je interesantno da ovo njegovo »vjeruju« sadrži i hvalospeve posebnoj misiji Rusije, i da je ta ideja formulisana na sledeći način: »Našoj zemlji pripada sada hegemonija. To je zemlja — hegemon.« Ovo nam ukazuje — pored priznavanja savremenih stranih pisaca samo zbog njihovog pozitivnog stava prema Sovjetskoj Rusiji, i zapadno buržoaskog romana samo kao negativne celine — na prve simptome toliko poznatog nam nacionalizma koji inače kod Erenburga nije bio najjači na kulturnom planu.

Kako se onda moglo desiti da ovaj ljubitelj Sezana i Matisa nije bio nikada ozbiljno prekoravan? Setimo se sudbine Avdjejenka, autora romana »Volim«. Za scenario »Zakon života« (1940), u kome daje oštru ma da nedoslednu kritiku despotskog odnosa jednog sekretara oblasnog komiteta komsomola prema okolini, a takođe i kritiku moralne izopačenosti kao posledice takvog odnosa, bio je potpuno onemogućen u javnom i književnom životu. Šostakovič je za svoje simpatije prema evropskom muzičkom modernizmu, Honegeru i drugima, doživeo dve javne osude (diskusija o formalizmu 1935 g. i poslератni istupi Ždanova). Male inverzije Erenburga u oblasti toliko progonjenog u Rusiji modernog francuskog slikarstva (Matis, i dodaćemo: muzej nove zapadne umetnosti u Moskvi još nije otvoren posle rata) nisu mu nanele ništa osim vrlo sitnih ogrebotina. Ali, mirotvorac Pikaso je sada rehabilitovan ,a sva krivica Avdjejenka bila je samo u tome što je pokušao da kritikuje sovjetsku birokratiju.

Šta održava Erenburga na površini javnog života savremene Rusije? Bolje nego iz njegovog »Hulija Hurenita«, u kome dolazi do izražaja mržnja baš prema demokratskim elementima u sovjetskom sistemu, vidimo to iz njegove ratne publicistike. Možda su baš feljtoni osnovni materijal, ključ, za razumevanje psihologije ovog pisca. Anarhističko-individualističke simpatije Erenburga parisko-emigrantskog doba sve više se spajaju sa doslednim velikoruskim nacionalizmom.

Svi se mi sećamo njegovih ratnih dopisa, i bilo bi smešno danas tvrditi da su ti dopisi ostali bez snažnijeg uticaja na svakog borca protiv fašizma. Bilo je u njima mnogo neposredne mržnje prema neprijatelju, a aktuelnost sadržaja omamljivala je čitaoca sprečavajući ga da dublje ocenjuje ove članke, koji su kao knjiga kod nas izašli pod jednostavnim naslovom »Rat«. Ali iskustvo sa licemerstvom nove ideologije u celini, a naročito sa lažima njenog internacionalizma, izoštrilo je naš analitički odnos i prema stvarima, koje smo ranije usvajali bez prigovora. Ne možemo se oteti osećanju da između kosmopolitizma sa obala Sene i savremenog »samodržavnog« ciničnog šovinizma u SSSR-u ne postoji neki nepremostivi jaz. U svakom slučaju, u ratnim dopisima Ilje Erenburga nema ni traga ne samo socijalističkog humanizma, nego čak ni onog starog francuskog sitnoburžoaskog ali barem iskrenog pacifizma jednog Romena Rolana.

Evo kako u toj knjizi ratnih feljtona izgleda lice ovog današnjeg varšavskog mirotvorca: svu svoju veštinu rutiniranog publiciste Erenburg upravlja na to da ubedi sovjetskog vojnika ne samo u opravdanost odbrane Sovjetskog Saveza od fašističke najezde, nego — to je lajtmotiv — i u opravdanost svih sredstava rata, u oslobođenje od mnogih »zastarelih« moralnih obaveza. On kaže ovako:

»Mržnje nije bilo u duši ruskog čoveka. Bili smo vaspitavani u duhu velikih ideja ljudskog bratstva i solidarnosti. Verovali smo u snagu reči i mnogi od nas nisu razumeli da pred nama nisu ljudi nego strašna, odvratna stvorenja«.

Ovo nisu slučajni patetični uzvici, ovo je vodeći motiv knjige. Zbilja, kada mržnja može da odvrati čoveka od ideje ljudskog bratstva (odnosno da ograniči uticajnu sferu ove ideje na nekoliko izabranih naroda), kada se izgubi vera u snagu reči (pošto se nisu ostvarili računi sovjetskih političara u 1939-41 godini i pošto se prešlo na upravo nežni odnos prema novom hilterovskom savezniku — ko se neće setiti »Valkire« koju je Ajzenštajn režirao u Velikom teatru specijalno za dolazak Hitlerovih gostiju!), onda je opravdan svaki postupak sa Nemcima kao sa narodom. Ilja Erenburg, oslobodivši se na taj način apsolutnog dejstva internacionalizma, razvija histeričnu ratnu publicistiku koja ,ma da se ovde radi o fašistima, nužno dovodi do najvulgarnijeg i najoštrijeg fanatizma i onemogućuje konstruktivan rad među ruskim i nemačkim narodom u budućnosti, posle sloma hitlerizma:

»Ubijaćemo. Ako u jednom danu nisi ubio bar jednog Nemca, dan ti je propao. Ako misliš da će mesto tebe Nemca ubiti tvoj komšija, nisi shvatio pretnju. Ako ti ne ubiješ Nemca, Nemac će ubiti tebe. Uzeće tvoje najbliže i mučiće ih u svojoj prokletoj Nemačkoj. Ako je na tvom sektoru zatišje, ako čekaš bitku, ubij Nemca pre bitke. Ako ostaviš Nemca u životu, Nemac će obesiti Rusa, i obeščastiti rusku ženu. Ako si ubio jednog Nemca, ubij drugog. Ništa nam nije milije od nemačkih leševa. Ne broj dane. Ne broj kilometre. Broj jedno: Nemce koje si ubio. Ubij Nemca!«

U skladu sa navedenim citatima Erenburg falsifikuje mnogo što-šta i iz nemačke i iz ruske istorije. Pre svega, iz nemačke. Put Nemačke do katastrofe 1933 godine tragičan je i komplikovan. Bez obzira na rezultate tog puta, svakome je jasno da se u želji za uspostavljanjem jedne demokratske Nemačke ne može ni za trenutak zaboraviti njena revolucionarna prošlost. Evo, kako na tu prošlost gleda najveći ratni publicista Sovjetskog Saveza, Ilja Erenburg:

»Davno, još kao dečak, pre Prvog svetskog rata, dospeo sam u Nemačku. Gledao sam sa zanosom čuda nemačke tehnike. Nekako sam se našao u malom periferiskom restoranu. U paviljonu su sedeli Nemci, svukli su kapute i, pridižući se, nešto pevali. Oslušnuo sam, reči pesme bile su: »Nemačka iznad svega«. U istom trenutku shvatio sam, da uprkos čistim berlinskim ulicama, uprkos svim tekovinama nemačke poligrafije i mehanike, Nemačka nije »iznad svega«, da je u njenoj samoafirmaciji strašna niskost ljudskoga duha«.

I ovde se ne radi samo o običnoj autorovoj jednostranosti, dozvoljenoj u svakom pamfletu Na svih 300 stranica nema ni reči o nemačkom radničkom pokretu, o Libknehtu ili Bebelu, o Marksu ili Rozi Luksemburg. Kao jedini ventil kroz koji se »ideja bratstva« još dopušta u odnosu na nemački narod, pojavljuje se s vremena na vreme »mala Geteova kućica u Vajmaru« koju neće razoriti sovjetski vojnici. Problemi budućeg Nemačke autora malo interesuju, jer bi tobože za vreme rata bilo licemerno govoriti o budućnosti Nemačke: »Rano je još govoriti o nemačkoj kulturi i nemačkom narodu«.

Razumljivo je da sovjetski pisac ovako shvaćenoj Nemačkoj suprotstavlja, na odgovarajući način shvaćenu, Rusiju: »Sovjetski patriotizam je prirodno produženje ruskog patriotizma«. Ova teza je utoliko interesantnija što Rusija, koju Erenburg ističe kao primer svim narodima, nije ona revolucionarna Rusija. To je Rusija koja se prosto »branila od kanova, branila se od Nemaca, jačala, rasla, postajala lepša. Velika država izbila je na dva okeana, na Crno i Belo More, ispela se na krov sveta Pamir, svojim dahom otopila je arktički led«. Zaista primeran opis ruskog kolonijalizma! U njemu je, naravno, zaboravljena uloga koju su Nemci, zanatlije i seljaci, od Ivana Kalite pa sve do Katarine II igrali u razvitku ruskih gradova i ruske poljoprivrede. Ali i to nije samo metafora, jer Erenburg uvek ponovo naglašava da se radi o »jedinstvenoj« zemlji, koju su savremeni Rusi dobili u nasleđe, i ta zemlja nije sovjetska federacija, nego »Rusija od okeana do okeana«.

»Najstariji brat sovjetske porodice, ruski narod, postigao je ne samohvalisanjem, već samopožrtvovanjem, da ga ostali narodi poštuju: on ide na čelu, ide ispred drugih onim putem na kome čovek ne nailazi samo na cveće, nego i na metke. Eto zašto je ruski narod i ruski jezik okružen takvim poštovanjem. U mirno vreme govorili smo: to je Puškinov jezik, i Lenjinov jezik. Sada ćemo reći: to je jezik borbe (tj. rata — primedba naša)«.

Ovo otstupanje od Puškina i Lenjina postaje nam jasno kada na drugom mestu pročitamo: »Rat nije samo nauka, i nije samo umetnost, rat je nešto više. To je vrlo težak, gorak, strašan posao, ali on je duboko čovečanski. To je umetnost-nadahnuće.«

Ovako je Ilja Erenburg stvorio sebi jednu ideološku celinu: od isticanja izvesnih osobina pojedinih naroda kao nečeg potpuno celovitog, imanentnog, do opravdavanja rata kao takvog. Nije teško dakle odrediti stav prema ostalim, »manje važnim« narodima. Ovo Erenburg uvek čini u vezi sa konkretnom političkom situacijom ili perspektivom, njegov nacionalizam je pragmatičan. Za vreme rata on je strogo razgraničavao Hitlerove saveznike. O Fincima govori sa opreznošću, o Italijanima poluprezrivo — polunežno, Mađari su mu već »glupi honvedi«, dok o Rumunima govori sa beskrajnim prezirom. U posleratno doba on je — posle stvaranja Ujedinjenih nacija — postao oprezniji, ali i sada nastoji da raspiruje niska šovinistička osećanja (britansko-američke odnose, na primer, prikazuje danas na sledeći način: »Amerikanci vole da govore o svojoj srodnosti sa Englezom: bludni sin se seća svog porekla, da bi raskućio očevu kuću u borbi za svetsku prevlast. Ja nešto znam o Engleskoj, i meni je jasno da su ovakvi postupci nepodnošljivi za bilo kog Engleza bez obzira na njegovo ubeđenje«). I dalje: osim veoma maglovitih fraza Erenburg se u svojim ratnim feljtonima ne osvrće — sve do 1944 godine — na pokrete otpora. Narodnooslobodilačka borba u Jugoslaviji za njega ne postoji, a za Francusku dokazuje da je partizanski rat nemoguć, pošto tamo »nema šuma«. I iznad svega: treba čekati Ruse-oslobodioce...

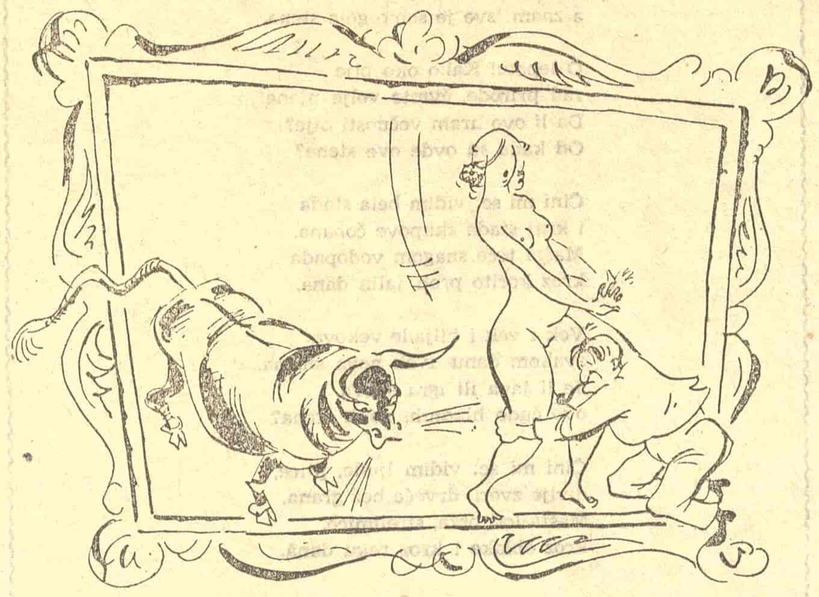

(Karikatura Džumhura)

Ovako tačno izdiferencirani odnos prema evropskim problemima rađa sumnju da je Erenburg u svome tumačenju bio usamljen. Možemo samo uzgred da ukažemo na metamorfoze zvanične spoljne politike vlade SSSR-a, da bismo dokazali suprotno. U našoj štampi je već bilo govora o parolama SKP(b) koje su na početku rata obuhvatale i pozdrav nemačkom narodu, koji je kasnije iščezao. Istina, Staljin je i dalje ukazivao na »besmislenost« postavke da se nemački narod ili država mogu uništiti. Ali, ovakvim nespretnim formulacijama (jer se ne radi o »besmislenosti«, nego o nepravilnosti jedne politike uništavanja naroda) ne mogu se prikriti ni pravi smisao veličanja ruske istorije (Erenburg kaže: »Na grudima svakog komuniste je slika Aleksandra Nevskog«, a poznato je da je Ajzenštajn u istoimenom filmu prikazao Nemce na isti način kao kasnije Erenburg, a Ruse kao što su to ranije radili lojalni pisci od Nikolaja I do Nikolaja II), ni vanredno bogata praksa sovjetske ratne propagande. Konstantin Simonov je u ovoj praksi samo sentimentalniji od Erenburga, ali parolu »Ubij Nemca« tumači na isti način. Ovo važi i za Leonova, i za sve sovjetske filmove. Jedini čovek koji je pokušao da se uživi u tešku i mračnu psihologiju nemačkog fašističkog vojnika, bio je nemački antifašistički pisac Teodor Plivier.

Ništa lakše nego dati pravu ocenu kritike Aleksandrova u svetlosti ove prakse u prošlosti. Nacionalistički protumačena propaganda ciljeva politike SSSR-a u Nemačkoj postala je pri kraju rata smetnja za stvaranje kontakta sa demokratskim elementima Nemačke. Zato je Erenburg bio opomenut. Ali zar se može preko noći obustaviti otrovno dejstvo četvorogodišnje propagande na običnog sovjetskog vojnika?

U članku »Nada sveta«, objavljenom 1 jula o. g. u moskovskoj »Pravdi«, Erenburg je uporedio Evropu sa Veronezovom slikom na kojoj je prikazan Jupiter-bik kako pokušava da otme prekrasnu Fenicvanku. Jupiter, to je naravno Amerika. Nežna Fenicvanka drhti. Jedina njena nada je, naravno, Moskva. Ali govoreći o Evropi i njenom paničnom strahu Erenburg se zaustavlja skoro isključivo na figuri evropskog sitnog buržuja. I na njegovom strahu. Evropski proletarijat ostaje u senci. To je sasvim razumljivo: na živce jednog radnika ne deluje tako lako ova »mirotvorna« propaganda. On ne drhti. Zato on manje interesuje Ilju Erenburga.

Ponekad Erenburg još naglašava svoju simpatiju prema Matisu. Posle rata je čak napisao roman u kome se Rus zaljubljuje u Francuskinju i zato su ga na konferencijama napadali neki šovinistički raspoloženi sovjetski studenti. Međutim, dok su mnoge kompozicije Šostakoviča i Prokofjeva ili filmovi Ajzenštajna zabranjeni Erenburg ostaje u SSSR-u »persona grata«. Uostalom, sada je to i Pikaso koji je inače ranije služio kao strašilo za mladu generaciju sovjetskih slikara. Važni su »moralni« kvaliteti pisca. Ovde se uzimaju u obzir pre sveka osnovni kvaliteti ovog nesumnjivo talentovanog publiciste — ovde dobija priznanje i podršku njegov velikoruski šovinizam i cinični hegemonizam sačuvan iz doba »Hulija Hurenita«. Ti kvaliteti su kod nje ga cenjeni i korišćeni. I Erenburgove mirobrižne suze na Varšavskom kongresu neće nikoga obmanuti. Pred nama je u svoj svojoj golotinji Ilja Erenburg-šovinista.

Kratke vesti iz inostranstva

Bernar Mijre: Antoan de Sent Ekziperi

U SPOMEN FRANCUSKOG KNJIŽEVNIKA-AVIJATIČARA

U spomen francuskog književnika Antoana de Sent-Ekziperia, koji se kao avijatičar borio i poginuo u prošlom ratu, na aerodromu Vilakuble podići će se spomenik. Maketu za spomenik ovom pesniku neba, autoru »Ratnog pilota« i »Zemlje ljudi« izradila je darovita vajarka Anet Landri.

*

PROSLAVA GODIŠNJICE NEMAČKOG PESNIKA U PARIZU

U Parizu su nedavno poštovaoci velikog nemačkog pesnika Rajnera Marija Rilkea, čija su dela u Istočnoj Nemačkoj stavljena na indeks, svečano proslavili sedamdesetogodišnjicu pesnikova rođenja. Povodom ove godišnjice u izdanju »Librer leter« objavljena je zbirka Rilkeovih pesama koje je na francuski preveo Klod Viže.

*

PRIZNANJE EMANUELU MUNIJEU

Decembarski broj pariskog časopisa »Espri« posvećen je u celini njegovom osnivaču Emanuelu Munijeu, koji je umro prošle godine. Pored pisama i dnevnika Emanuela Munijea, ovaj broj sadrži članke »Načela političkog izbora« od Žan Marija Domenaka »Poslednji dijalog« od Pjera Emea Tušara, »Njegova moć prihvatanja« od Pola Fresa, »Politički stavovi« od Fransoa Gogela, »Manije vaspitača« od Žana Lakroa, »Jedna personalistička filozofija« od Pola Rikera. Časopis donosi takođe svedočanstva mnogobrojnih prijatelja i poštovalaca Emanuela Munijea, kao i iscrpnu bibliografiju njegovih dela.

*

NOVE PRIPOVETKE AMERIČKOG PISCA DŽEMSA FARELA

Književnik Džems T. Farel ubraja se u najčitanije savremene američke prozne pisce. Farel je dosada napisao nekoliko psiholoških romana koji su doživeli veliki uspeh u Americi i u zemljama gde se govori engleskim jezikom. Međutim, Farel je snažniji u pripovetkama. Nedavno je izašla iz štampe nova zbirka njegovih pripovedaka pod naslovom »Jedna američka zamišljena devojka i druge pripovetke«. Zbirka sadrži dvadeset i jednu pripovetku, i pretstavlja, po rečima književnog kritičara Virdžinije Kirkus, nov dokaz Farelovog genija u opisivanju karaktera.

*

AMERIČKI ZBORNIK NAGRAĐENIH PESAMA U 1950 GODINI

U izdanju Univerziteta u Pensilvaniji objavljen je zbornik nagrađenih pesama savremenih američkih pesnika kao i stranih pesnika koji pišu na engleskom jeziku. Žiri su sačinjavali poznati američki književnici Luis Taunsend Nikol, Stanton A. Koblenc, Robert Natan, i A. M. Saliven. Ova zbirka sadrži pesme Roberta Frosta, R. P. Tristrama Kofena, Pitera Vireka, Stive Spendera, Vilfrida Džipsona i Leonarda Bejkona. Knjigu je uredio književnik Robert Tomas Mur.

*

ZBORNIK AMERIČKIH SAVREMENIH HUMORISTA

U američkom izdanju »Holit« izišao je nedavno iz štampe zbornik pripovedaka pod naslovom »Najbolji humor od 1949 do 1950«. Knjigu su uredili Luis Antermejer i Ralf Šajks. Ova zbirka pretstavlja kratka dela savremenih američkih humorista Roberta Benčlija, Franka Salivena, Roberta Ruaka, Dž. Krozbija, P. Kaminksa, S. Dž. Pelermana i drugih.

Čedo Kisić

Jedan pogled na poeziju u časopisima

Što volimo pravu poeziju, onu koja sama, bez pratnje i pomoći, kuca na vrata narodnog srca — gotovo bismo rekli da nam je prirođeno. I ne bez razloga. Toliko cijenjena i van granica naše domovine — narodna poezija, zatim stihovi Prešerna, Njegoša, Mažuranića, Kranjčevića, Jakšića, Šantića, Nazora, Župančiča i drugih (ne zaboravljajući i naše renesansne pjesnike) spomenici su trajni »pokoljenja za pjesmu stvorenih« i jedan od nepresušivih izvora duševnog i duhovnog razvitka našeg čovjeka. I slavno razdoblje Narodne revolucije nije ostalo bez pjesničkog otklika i neće ostati bez većeg i snažnijeg, kao što će, u to se nadamo i žarko želimo, i ova veličanstvena borba naših naroda za pobjedu revolucionarnog, ljudskog dostojanstva socijalizma, ovo osvježavanje najplemenitijih ideja čovječanstva kroz beskrajne napore te borbe — naći put do svoga pjesnika.

Bila je potrebna ova dosta opšta asocijacija, ne zbog onih značajnih posljeratnih pjesničkih dostignuća kod nas (koja zaista nalaze svoje mjesto u velikom lancu poezije i progresa), nego zbog jedne pojave, za koju se ne može reći da je opšta, ali može — da je više anahronizam negoli novina ili umjetnički kuriozum. To je pojava bolesnog stihotvorstva, poezije »ohanja i ehanja«, stihova ispod prosječne ili nikakve umjetničke vrijednosti, čije se prisustvo osjeća na stranicama mnogih naših časopisa, naročito omladinskih.

Istraživati prethodno formalne osobine tih rimovanih sadržaja, tražiti »tragični grč jamba« ili tome slično, vršiti kakve strukturalne analize, — značilo bi isto što i podizati kuću na nesigurnom tlu, jer bojati se da bi u tom slučaju izostao siguran i nedvosmislen zaključak poradi jednog manje-više uspjelog slika itd., što sve može da iznudi od kritike oportunistički sud. To bi, dalje, značilo priznati prisustvo umjetnosti tamo gdje je nema. Zato bi možda bilo bolje pogledati najprije u sadržinu tih »stihova«, čuvajući se, kolikogod je više moguće utisaka forme. Svijesni smo da se sami, tako prilazeći, nećemo osloboditi izvjesne jednostranosti.

Htio bih uzgred napomenuti, da ovim napisom ne želim preći okvire običnih čitaočevih razmišljanja, da se u njemu ne može dati sintetičan i obuhvatan pogled na poeziju u časopisima uopšte, ali se može slobodno iznijeti mišljenje o štetnosti izvjesnih poetskih »struja«.

Teme naše današnje poezije u časopisima su uglavnom ljubav, priroda, zavičaj i, ponajmanje, one socijalnog karaktera. Odnekud se u mnoge naše pjesnike, naročito mlade, uselio individualizam u svom samoživom i morbidnom vidu, pa ništa ne vide dalje od najintimnije okoline, od »drage koja odlazi na jug«, garavog mašinovođe koji je jedino kriv zbog toga što polazi u tačno vrijeme i odnosi dragu, druga s kojim će se pjesnik sresti na cestama Republike »tamo gdje cvatu divlje ruže«, kafanskih svirki, grlica i listića u zavičaju itd., a što je najgore u nekvalitetnoj i dekadentskoj obradi, tj praznom lirisanju.

U našoj savremenoj poeziji bore se da osvoje mjesto i takve idilične egzaltacije kao što su stihovi Ivana Ivanjija u pjesmi »Smeh nad njivom« (Mladost, 1949):

»Sa vetrom ću posejati
zlatna zrna.
Vetar će i smeh odneti
sve do neba.
Seme će mi zagrliti
zemlja crna,
A i smeh će odleteti
kuda treba.«

Kolikogod lirska duša čitaoca širokogrudo primala i upijala boje i tonove vanjskog života, nikada joj neće ti blijesci nestvarnih slika Ivanjijeve poezije (misao, naravno, ograničavamo na navedene stihove kao i svuda dalje) proizvesti nijedan trenutak istinskog uzbuđenja tako nužnog čitaocu, jer je ona isuviše siromašna da bi mogla uzbuđivati.

Takođe se spontano osjeća izvještačenost a s njom zajedno i jedna vrsta neugodnosti ,kad kakvu toplu lirsku sadržinu pokrije ovakva deklarativna toga:

»Ako nekada budem u boju,
sasvim ću ljudski i sasvim svesno
pucati u našem prvom stroju
i za nju iz zadnjeg reda desno...«
(S. Vukosavljević: »Posle književne večeri«, »Naša reč«)

Reklo bi se možda da se ovo pjesniku slučajno izmaklo. Ali to nije usamljen slučaj »idejnog« prebojavanja stihova, upadljivo otvorene i vještačke idejne afirmacije u uglu neke strofe poput ove kod drugog pjesnika: »Odveli su je jednog dana, jer je mene voljela«. To je formalistički shvaćena idejnost, koja parališe a ne razvija umjetničke kvalitete. Jer lirska materija zahtijeva nešto finije i jače od običnog rimovanog spajanja dvaju životnih kompleksa: svijeta subjektivne unutrašnjosti i vanjskog svijeta, čiji međusobni osjetljivi i složeni odnos pokazuje poezija u nježno građenom, neposrednom i jedinstvenom unutrašnjem izrazu odlivenom u stihove, oplemenjene idejom i osvježene uvijek novim ritmom. Teško je utvrditi sve momente toga spajanja (njih ima toliko koliko i pjesničkih doživljanja stvarnosti), ali ipak pravi pjesnik ide ususret naporu, čuvajući se »kratkog spoja«, kakav smo vidjeli u navedenim stihovima, budući da on ubija dušu lirskog osjećanja — neposrednost.

A šta da se kaže za ove stihove ispunjene beživotnim, praznim i hladnim sadržajem, za koje se pitaš kud se djela poezija iz njih, pa joj na kraju odobravaš što je tako učinila:

Pesme su došle s cvećem iz dolina
Lugova i reka sa klasjem u kosi.
Pesme su dole s cvećem iz dolina
U srcu da sjaje kao zrak u rosi.«
(Vladeta Vuković: »Pesme«, Letopis, 1950)

Koliko je ovaj podmlađeni dekadans (drugu pojmovno odgovarajuću i puniju riječ teško je naći da bi se približno okarakterisala pojava) raznovrstan i koliko je plodan u svojoj jalovosti pokazuje i pojava stihova-rebusa:

»Prisutna si
U prozoru moje suze.
. . . . .
Laste iz tvojih zenica
Na jug se ne sele.
Sa jasika u grudima tvojim
Lišće ne opada.
. . . . .
Cigaretu mojih briga
U srcu svome gasiš.
. . . . .
Noć vitku ti preko pasa
Lomim,«
Itd.
(V. Popa, »Ruža osmeha«, Mladost, 1950)

Volter je govorio da »tous les genres sont bons hors le genre ennyeux« (sve su vrste umjetnosti dobre sem one koja je dosadna), a Tolstoj je nadovezao i dopunio: tous les genres

LIRIKA VESNE PARUN

Vladimir Popović

U crtanju najdiskretnijih intimiteta pjesnik donekle odražava i izvjestan dio društvene stvarnosti. A to nije paradoks. Kao jedinka društva, on i takvim postupkom — htio ne htio — izlaže svoja raspoloženja, svoje sklonosti, simpatije i antipatije, ukratko: svoje područje interesa, pa u konzekvenciji i izvjesna obilježja svoje klase, i to u znaku ili obrane te klase (a obrana je klase i rezignacija, ćutanje i slični pasiviteti), ili u znaku otpora prema njoj.

Oba procesa — o čemu govori povijest lirike do danas — mogu dobijati najraznolikije obrte i vidove. Ali, ostane li pjesnik **samo** na podlozi intimne konfesije, on, bez sumnje, sužuje svoj vidokrug prema bogatstvu društvene zbilje. Gdjekad se ovoj činjenici pridruži i pesimistički stav, koji propovijeda besmisao života. A ponekad, u biti, to je negacija umjetnikove klase s predosjećanjem njena umiranja, a transponirana u vidu pesimističke presude nad bivstvovanjem uopće. Umjetnik ne mora biti svijestan određene činjenice, ali činjenica ostaje činjenica.

Zar ovakav zaključak iz promatranja svijeta ne uključuje svijet u začarani krug sa neumitnom negacijom i tog kruga?

Nasuprot takvoj umjetnosti postoji umjetnost, koja je otkrivala i otkriva umjetničke spoznaje društvenog razvitka i spoznaje o dubokoj vrijednosti života i čovjeka, uočivši, u isto vrijeme, neizbježnu pobjedu te vrijednosti nad svima pojavama, koje teže da je kompromitiraju, obesnaže i poreknu. Jasno je, da ova ideja humanosti u umjetnosti mora biti umjetnički doživljena i uobličena. Samo kroz umjetničku emociju dana, ideja humanosti postaje akt ljepote, a to znači odraz, slika života i, u isto vrijeme, obrana i potvrda njegove vrijednosti i njegova smisla na zemlji.

U sferi ovih dvaju grubo označenih vidova kretala se i lirika Vesne Parun. Prva knjiga — **Zore i vihori** — očituje, uglavnom, sumorna, mutna, neodređena i ponekad čak neprijateljska raspoloženja prema životu i čovjeku, a druga knjiga — **Pjesme** — potpun obrat, i to u pozitivnom osjećanju i shvaćanju ljudskih vrijednosti i svijeta.

U našem napisu, mi ćemo prethodno nastojati, da ispitamo slabe tačke u lirici Vesne Parun, kao i razloge, koji dovode do tih slabosti. A to će nam omogućiti, u daljem izlaganju, da zornije izdvojimo, predočimo i potcrtamo njene poetske vrednote.

Vesna Parun često pjeva o stvarima u vidu općih pojmova. Takav postupak odvodi je ravno u apstrakcije i obilno nabrajanje metafora, koje su lišene svake podloge. A gdje nedostaje doživljaj, drukčije i ne može biti. Onda Vesna Parun forsira i siluje stvari, i gomila pjesmu za pjesmom; ona se tada rutinirano služi versifikacijom i ispomaže nizom drugih nepoetskih sredstava, a pjesme ostaju, jer moraju ostati, samo prazni, jalovi odjeci. Takvi su njeni radovi na temu omladinskih pruga i na čestu, shematiziranu temu domovine: mračna prošlost, svijetla sadašnjost i još svjetlija budućnost. Tu gotovo ničeg nema do rasplinute igre bezbrojnih metafora, koje u nama nestaju kao snježne pahulje u dodiru s toplim predmetom. Ali, na ovo pitanje pokušat ćemo detaljnije odgovoriti.

Postoje dva osnovna nedostatka u jednom dijelu lirike Vesne Parun, a uz njih, neumitno i logično, povezuje se i niz drugih slabosti.

Prvi nedostatak očituje se u negativnom korištenju riječi. Riječ, dok Vesna Parun gradi pjesmu, realno ne znači mnogo. Često je u njenoj lirici riječi dana uloga radi riječi, gdje riječ govori o sebi kao o riječi, dakle radi same sebe i samoj sebi: riječ postaje cilj. Ona, to jest riječ, nije nosilac nekog ili nečeg, organ, koji treba da neki doživljaj konkretno utvrdi, da bi se onda mogao prenijeti u našu svijest i u njoj živjeti umjetničkom zbiljom. Njena lirika na temu izgradnje i domovine često ne ide dalje od tema. To su teme bez sadržaja. U našoj svijesti ne ostaje gotovo ni jedna cjelovita slika o nekom stvarnom predmetu, koji Vesna Parun teži pjesnički predočiti. Teško je u takvoj lirici naći određen otisak nekog određenog podatka. Govorimo li o ovoj okolnosti, nećemo se služiti poređenjima i analogijama ni iz naše ni iz strane poezije, ali smatramo da pjesma prestaje biti pjesmom, ako određeno ne uobličuje određeno stanje predmeta. A iz opisane uloge riječi, koju joj Vesna Parun namjenjuje u pjesmi, riječ ne može nadomjestiti nedostatak doživljaja, a to znači i poetsku realizaciju stvarnosti. Na prvi pogled postaje jasno, da riječ u spomenutoj lirici Vesne Parun nosi neka snaga, snaga možda i značajna, ali se ta snaga ne oživotvoruje kroz određenu riječ. Sve se u takvoj lirici nekako zapjenuši, i u toj pjenušavosti raspline i izgubi; stvarnost iz nje stalno izmiče i bježi, umjesto da je ona otkriva, ili bi trebalo da je otkriva.

Na primer:

Zbogom, bosiljče, badnjaci u žitu!
Posvećene pčele. Mratinci, vučji praznici.
Zbogom, sveti Ilija, suše u koritu,
crkvena zvona, božji i ljubaznici!
— — — — — — — — — — —
Zbogom cehovi, škrinje, baldahini,
gusarski svijete, pleme ratoborno!
Kličimo zbogom zbunjenoj sudbini,
u ovo jutro mlado i bezbolno!

Ili:

Mi narod vretena, preslice i prela,
kudelje bijele, djevojačkog sijela,
mi narod opanka, žulja i znoja,
i žestoke raspre i ljutoga boja,
mi narod klepke, tambure i mijeha,
i narod svadbe, i narod smijeha,
Vatre i omče i pjesme i kola,
i narod duše i narod bola;

i tako dalje. Ovakve apstraktne igre riječima ima u znatnom dijelu pjesama i u knjizi **Zore i vihori** i u knjizi **Pjesme**.

Drugi osnovni nedostatak ovakve lirike ukazuje na nedostatak doživljaja, i to doživljaja neposrednih, izravno nastalih na podlozi ličnog promatranja života, doživljaja, koji bi se rađali iz izravnog i stvarnog kontakta s društvenom zbiljom. Ona u svom promatranju stvarnosti ne polazi od stvari kao takvih, nego od stvari kao stvari uopće. Otud gotovo nigdje stvarnog, određenog doživljaja, koji bi bio izazvan od nekog stvarnog, određenog, opipljivog predmeta. Ipak, ponekad se događa, u najboljem slučaju, da nam pruži ili iluziju ili slutnju o predmetu ali predmeta čvrsto zaustavljena i ukotvljena u živi život pjesme teško je naći. Vesna Parun u svom promatranju stvarnosti gleda na stvari kao pojmove, kao kategorije. Otud stvar kao stvar uopće, ili stvar kao pojam, prestaje biti živo uočen i nadahnuto konkretiziran podatak. On, podatak, zbog takvog gledanja, postaje apstrakcija, **samo** ime i **samo** pojam stvari. Na taj način, podatak se lišava svoje konkretne sadržine: on nema svojih obilježja, svoje duše, svoje fizionomije, svog osobnog i osobenog života. Nisu li ruke u lirici Vesne Parun apstraktne kategorije ljudskih ruku? Nije li često apstraktna njena domovina, njena pruga, njena Ličanka, Bosanka? Njena zemlja i njeno nebo mogli bi biti ne znam čija zemlja i čije nebo. Oni su u tolikoj mjeri apstraktno dani, bez neophodne specifikacije, da prestaju biti ova zemlja i ovo nebo.

Na primjer:

Kako je lijepa ta ruka, raskošna u mišicama,
kao nabrekla žila mlada preplanula hrasta.
Taj divni instrument sa nategnutim žicama
još titra blijeskom vode i toplim zujanjem plasta.

Ili:

Svisni, zemljo! Žulj mi ruku svlada,
i srce mi je u grlu zastalo.
Ličanko, goro zelena, vodo ladna,
pogiboh, živa bila, stani malo!

Iz podloge ovih dvaju osnovnih nedostataka nastaju — kako već rekosmo — i druge slabosti.

Koje su i kakve su to slabosti, i zašto su slabosti?

Vesna Parun ima značajnu snagu darovitosti. Ali, ova njena snaga istutnji se vrlo često u zaglušnoj praznini riječnika, inače prebogatog, u prostoru punom blijeskova i odbljesaka, koji se načas jave, da mahom i nestanu.

Njene vrlo originalne metafore, i to vrlo česte, nisu u vezi sa značenjem smisla i težine riječi i u vezi s jednim izabranim u stvarnosti, i za to određenim, dakle konkretnim predmetom. Njene metafore ne izbijaju udarom o neki predmet realno doživljen, opisnije rečeno: iz oštro uočenih, novih, otkrivenih, dotad nepoznatih karakteristika na jednom predmetu. Da uopćimo stvar: njene metafore žive izdvojeno od života i bez veze sa životom, ili, ako se to može reći, žive kaprisiozno i ćudljivo. Njene metafore žive, u stvari, same za se, i one mogu biti trenutno zanimljive, ali se stalno osjećaju kao improvizacije bez određene svrhe. Odbijene od životne podloge, nastale kao samovolja, kao kapris, kao improvizacija, kao radoznalost, djeluju ponekad sugestivno, pune su čara, ali ne obuhvataju nikakav određen predmet niti imaju kakve stvarnije veze s predmetom. A čovjek, kad je u oblasti lirike, onda iz života stvarnosti želi vidjeti život poezije, a to u mnogim pjesmama Vesne Parun ne postiže.

Vesna Parun ima vrlo dinamičan ritam, njena je versifikacija često vrlo elegantna; ona izbacuje na gomile mnoge elemente ili, tačnije, elemente bez kojih poezija ne može biti, pa opet, uprkos svemu, toliko nedostataka u njenoj lirici. Jesu li ti nedostaci u karakteru njena talenta, ili u odgoju, ili u metodu rada? Na prvi mah je vidno, da se ona neobično brzo i lako emocionira na doživljajima drugih pjesnika, da vješto asimilira tuđu poetsku materiju, i da su izvjesni dijelovi njene lirike preglasan odjek poetske lektire. Da li je ova veza s poezijom drugih pjesnika svijesna ili nesvijesna, teško je ustanoviti, ali u rezultatima je gotovo uvijek negativna. To je jedan od razloga, da Vesna Parun ne polazi od stvari, od činjenica života. A kad i pođe, onda naslage tuđih iskustava i doživljaja znaju prevladati njene doživljaje lične i otkazati u Vesni Parun sposobnost, da samoniklo i izvorno progovara u svoje ime, da gradi pjesmu pod dominacijom vlastitih doživljaja.

Ali, kad Vesna Parun poetski doživljava stvarnost — u konkretnom slučaju svoje djetinjstvo — onda ona umije pronaći i poetski adekvat za doživljaje te stvarnosti. Stvarnost djetinjstva i svijet u vezi s djetinjstvom dobiju najednom snagu poetske funkcionalnosti, a ljudska riječ adekvatan poetski život. Takve pjesme, koje uobličavaju doživljaje spomenutih kvaliteta, čine i najljepše poglavlje njene lirike. Tu, u njima, Vesna Parun je u žarištu bliskih i uvijek najneposrednijih doživljaja, dok staložena i smirena iskustva — pročišćena saznanjima unutarnje životne zrelosti — omogućuju riječi, da ih oživi i otme procesu sveopće prolaznosti. Ustvari, svako je umjetničko djelo rezultat iskristaliziranih životnih doživljaja i iskustava, jer ono nije i ne može biti improvizacija. Improvizacija je negacija umjetnosti, kao što je umjetnost negacija improvizacije.

Evo dva tri primjera, kad Vesna Parun djeluje po diktatu spoznatog doživljaja:

Mene je mati pod srcem nosila
mjesece teške, ko olovno breme
I kad se trava u polju kosila
jedna se ruka trudila za mene.
Jedna su leda teglila za mene,
i mlin je mljeo, noge su hodile.
I još su neke na smrt stare žene
predući dale posljednje mi sile.

Ili:

Nekad, u jasne večeri djetinjstva,
kad gledah prvo blistanje sa svoda,
u moje zjene rosnije od lista
udomila se beskrajna priroda.
— — — — — — — — — — —
Polako se otkrivalo mom uhu
čudesno stablo govora i milja.
I mišljah u svom bezazlenom duhu,
da ljudi rastu tiho poput bilja,

Masline stare poput starih žena,
što stoje tako na vjetru i suši.
O masline iz biblijskih vremena
masline s mirisom pobožnim u duši,

Ovdje su doživljaji kondenzirani, sadržaji temâ tačno uočeni i zabilježeni, slike i metafore nadahnute i, što je najodlučnije u tom slučaju, adekvatne predmetima koje pjesnik fiksira: one proizlaze iz njih i čvrsto se vezuju s njima u skladnu poetsku cjelinu.

Jednako intenzivne senzacije Vesna Parun demonstrira i na motivu staraca i njihove starosti. Bez sumnje, da su i ovdje doživljaji iz djetinjstva — sjedinjeni s iskustvima u godinama zrelosti — imali presudno značenje. Dijete veoma aktivno usmjeruje pažnju na odraslije od sebe, pa tako i oštar kontrast između staraca i starica i između djeteta može u djetetu pokrenuti mogućnost neslućenih viđenja.

Na primjer:

Starost je brdo snijegom pokriveno,
nju prati bijela sestra njena zima.
Ona pod suncem odlazi blaženo,
kada za sobom plodan život ima.

Ona je tiha ko sumračna soba,
gdje lebdi miris povenulih dunja.
Čuvajuć spomen na iščezlo doba,
ko crna škrinja, starog zlata puna.
Nju krasi osmijeh na usni zamišljen,
i žulj na ruci koju vrijeme savi.
Starost je prsten isplavljen od kiše,
na kome blista sjajni žig ljubavi.

I hrast u šumi, nekad razgranati,
a sada spušten od stoljetnog truda.
Presušen izvor, ali koji pamti
obilje voda što su prošle tuda.

Jedan je od zadataka kritike, da vagne i negativne i pozitivne strane djela. To je bila svrha i našeg napisa o lirici Vesne Parun. Dakle, isticanjem njenih nedostataka bilo bi posve pogrešno zaključiti, da se podcjenjuje značajna vrijednost književnog djela Vesne Parun. Naprotiv. Kritika, uz uočavanje slabih osobina, mora podvući i osvijetliti i dobre osobine djela. U slučaju Vesne Parun, njeni kvaliteti tako su izraziti, da ne dopuštaju nikakvu sumnju. To smo ovdje naglasili i upoznali poetsku snagu uobličavanja materije, kad Vesna Parun radi po diktatu vlastitih doživljaja, i nejne slabosti, kad u njoj pobjeđuju tuđi doživljaji, ili kad se kreće po površini osjećaja i asocijacija, što je kod Vesne Parun i posljedica njene obilne produktivnosti i čestih improvizacija.

Dušan Đukić

TRI PJESME

Kriška hljeba

Ova kriška hljeba tvrda
što leži tu uz čašu vina,
pjeva mi pjesmu naših brda,
bregova naših i planina.

Pjeva mi pjesmu našeg neba,
Proljeća naših, ljeta, zima.
Iako tvrda, ta kriška hljeba
ljepotu cijele zemlje ima.

Ljepotu zemlje koja kreće
pravo u svjetlost, sjaj i cvijeće.

Moja zemlja

Ne dirajte je! Nikom nije kriva.
I još se nije pridigla od ranâ.
Zavrijedila je da ostane živa
zemlja moja, grana rascvjetana.

Pustite je nek u miru, sama,
svoj život gradi kako bude znala.
Poletjeće u sjaj, stići visinama:
velika je ona, iako je mala.

Srce me kori

Htio bih da dane, davno mi protekle,
povratim i da im dadnem novu snagu.
Knjige su se riječi ispisale, rekle,
a ja još ne nađoh riječ željnu, dragu.

Pred vremenom ovim koje naprijed hita
srce me u buni bez predaha kori:
— Gdje je tvoje zrno sred ovoga žita,
u ovome klasju da l' klas i tvoj zori?

BELEŠKE

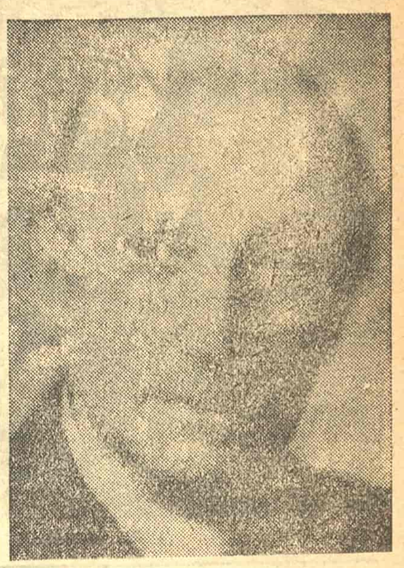

Stevan Hristić

NOVA DELA NAŠIH KOMPOZITORA

Naši kompozitori spremaju čitav niz novih dela sa kojima će se uskoro pojaviti pred publikom. Tako naš poznati kompozitor Stevan Hristić, koji je nedavno izabran za redovnog člana Srpske akademije nauka, radi na komponovanju muzičke drame prema poznatom Stankovićevom romanu »Nečista krv«. Hristić je komponovao muziku za film »Sofka« koji je takođe rađen prema tom romanu, i još dok je pisao tu muziku, kod njega se javila želja da kasnije napiše operu. Muzički materijal iz filma poslužiće Hristiću kao građa za operu čiji libreto piše sam.

Poznati kompozitor i dirigent Krešimir Baranović radi na baletu »Mali Radojica« prema poznatoj narodnoj pesmi o hajduku koji je lukavstvom prevario Turke i spasao se njihove tamnice. Baranović je u balet uneo i poznatu narodnu igru »Morešku« koja se sačuvala do naših vremena i koja se i danas igra na Korčuli.

Mihovil Logar radi kompozicije za decu. Napisao je omladinski koncert za violinu i klavir, a nedavno je završio kantatu po pesmi »Poljar« od poznatog dečjeg pesnika V. Carića. Uskoro će završiti i balet »Zlatna ribica« prema poznatoj Puškinovoj skaski o ribaru i ribici. Logar namerava da napiše i jednu operu-bajku namenjenu, takođe, deci. Josif Slavenski radi na jednom većem simfoniskom delu, a uporedo ostvaruje i neka manja dela iz oblasti kamerne muzike.

REKONSTRUKCIJA NJEGOŠEVE BILJARDE NA CETINJU

Planom građevinsko-tehničke sekcije Odbora za proslavu Njegoševe stogodišnjice predviđeno je na prvom mestu da se rekonstruiše Njegošev dvor na Cetinju, zvani »Biljarda«. Ova rekonstrukcija izvešće se na osnovu naučne i tehničke dokumentacije, koja je sakupljena prema opisima domaćih i stranih savremenika.

Biljardu je Njegoš podigao u neposrednoj blizini čuvenog Cetinjskog manastira. Potreba za podizanjem ove zgrade javila se verovatno zbog toga što su manastirski konaci bili vrlo nepodesni za vladičinu rezidenciju, za rad ondašnjeg Senata i za smeštaj značajnih gostiju, koji su tada sve više navraćali u Crnu Goru iz svih krajeva Evrope. Prilikom svoje prve posete Cetinju 1834 godine Vuk Karadžić je podrugljivo opisivao ondašnji izgled »senatske kuće« u svom delu »O Crnoj Gori i Crnogorcima«. Taj opis je naljutio i samog Njegoša. Nekoliko godina kasnije Njegoš je otpočeo sa zidanjem ove, tada impozantne građevine koja je duga preko 70 metara, sa prizemljem i spratom kao i prostranim dvorištem ograđenim visokim zidom i tvrdim kulama na četiri ugla. Zgrada je bila pokrivena olovom koje je prema nekim istoriskim podacima kasnije korišćeno za puščana zrna, u borbama protiv Turaka, kao što su korišćena i olovna slova iz Njegoševe štamparije na Cetinju. Spoljašnji izgled Biljarde bio je mnogo jednostavniji nego unutrašnji. Naročito su bile dobro uređene sobe za goste, a veći deo nameštaja bio je dobavljen iz Trsta. O tome svedoči i opis soba, nekih oficira iz pratnje engleskog admirala lorda Pedžeta, koji je posetio Njegoša. Odaje u istočnom delu zgrade, u kojima se bio Njegoš smestio, bile su mnogo skromnije nameštene i većinom ukrašene raznim trofejnim oružjem i portretima. U sobi sa biljiarom, po kome je Njegošev dvor nazvan »Biljarda«, bili su izvešeni portreti Napoleona, Karađorđa i Bajrona. Biljarda je zadržala uglavnom svoj prvobitni izgled sve do početka ovoga veka, kada su srušene sve četiri kule i dozidane neke nove zgrade.

Odbor za proslavu Njegoševe stogodišnjice odlučio je da do dana proslave Biljarda dobije prvobitni izgled. Otkopavanjem će se naći mesta gde su bile podignute sve četiri kule i zidovi. Zgrada će se po mogućnosti opet pokriti olovom kao za vreme Njegoša, i otvoriti svi zazidani prozori i vrata. U Biljardi će se uspostaviti Njegošev muzej.

Zbog izvođenja ovih radova izvršiće se premeštanje velikog »Reljefa Crne Gore« i razmotriće se pitanje da li da se poruši jedna naknadno dozidana zgrada, koju je podigao Njegošev naslednik knez Danilo. Svi ovi radovi izvodiće se u etapama. Tehničko izvođenje radova povereno je arhitekti Vojislavu Đokiću.

HRVATSKI KNJIŽEVNICI — NOVI DOPISNI ČLANOVI JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Nedavno je održana skupština Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Na ovoj skupštini primljeni su za dopisne članove četiri hrvatska književnika: Ervin Šinko, Petar Šegedin, Marijan Matković i Ivan Dončević.

SLOVENAČKA IZDAVAČKA PREDUZEĆA U OVOJ GODINI

Izdavačka preduzeća Slovenije pružiće u ovoj godini čitalačkoj publici veći broj novih knjiga iz naše i strane literature. »Državna založba Slovenije« nastaviće izdavanje starijih slovenačkih pisaca izabranim delima Janka Kersnika, Simona Gregorčiča, Srečka Kosovela, Josipa Jurčiča, Ivana Tavčara i Janeza Trdine. Među sedam predviđenih knjiga svetskih klasika najznačajnije su Homerova »Odiseja«, druga sveska izabranih Molijerovih komedija i roman Lava Tolstoja »Rat i mir«. Od savremenih slovenačkih pisaca »Državna založba« će objaviti nove knjige Franca Finžgara, France Bevka, Edvarda Kocbeka i Juša Kozaka.

»Slovenski knjižni fond« štampaće pretežno prevode poznatih dela iz jugoslovenske, nemačke, francuske i čehoslovačke književnosti. Pored Andrićevih novela, »Gospode Glembajevih« od Krleže i »Priča i humoreski« Slavka Kolara, na slovenačkom jeziku pojaviće se »Smrt u Veneciji« Tomasa Mana, »Elmer Gentri« Sinklera Luisa i »Saveemena istorija« Anatola Fransa.

1951 godine »Cankarjeva založba« daće najviše prostora delima marksističke literature. Kao svoje dosada najveće izdanje, ovo preduzeće štampaće kompletnu zbirku Lenjinovih dela u dvadeset svezaka sa komentarom, i deset knjiga odabranih dela velikog slovenačkog proleterskog pisca Ivana Cankara.

---

sont bons hors celui qu'on ne comprend pas« (sve su vrste umjetnosti dobre osim one koja se ne razumije).

Zaista je potrebno uložiti ne mali napor da bi se shvatili ovi stihovi. Budući da su oni oslobođeni velikog dostojanstva umjetnosti — neposrednosti i čistote slika, čitaocu ostaje da, prvo, dešifruje stihove, pa onda sam da stvara sliku iz pjesnikove građe, zatim da sravnjuje svoje misli i slike sa pjesnikovim, i na kraju — da se uvjeri da je pjesma oslobođena osnovnih umjetničkih kvaliteta. Sva ona liči na jednu veliku i prezamršenu zagonetku, koja ne nudi nikakvu radost kad je odgonetneš. Ona pokazuje da se duh Malarmea iskrada iz jednog umrlog stoljeća, služeći se opčinjavanjem i pjesnika naših dana, tražeći makar jedan trenutak života za sebe.

Parafrazirajući Tolstoja, subjektivni stav pjesnika ovakvih stihova mogao bi se izraziti ovim riječima: »Ja pjevam i znam o čemu pjevam, a ako me ko ne razumije, utoliko gore po njega.«

Zanimljivo je da pjesnik raspolaže jasnijim ,punijim i sadržajnijim stihom kad se oslobodi pretjeranog individualizma (»Branim«, »Književne novine« od 18 aprila o. g.).

Zapali su neki naši pjesnici u smiješna filozofiranja o sreći. Takav je i ovaj stihovani fragment:

»Srećan je čovjek kad malo poludi.
Ne, da pukne srce,
tek srce da ne žudi.«
(Vlado Dubravčić, »Fragment«, Mladost, 1950)

Dosljedan toj ideji i svom pjesničkom programu, Dubravčić piše i ovakve stihove:

»Daljine daleke oči mi otimaju Tvoje.
Zapaliću ih, pa da su starije od Troje
Vjetar ti u kosi igra, voli bećar kosu plavu,
Ah, razbiću mu tu bećarsku glavu.«
(»Šta da radim«, Mladost, 1950)

Nedostaje često ni elementarno osjećanje lijepog u lirskom izrazu:

»Zar i ti mjeseče, vječna skitnice,
Što ti bezbroj zvijezda svijetle trag
rugaš se meni nikom nedužnom
umjesto pozdrav da mi pružiš blag.«
(M. Vujačić, »Na peronu«, Zora 7—8)

Pjesnik se nije oslobodio mjesečeve sjene pa mu je posljednji stih sa »etičkim« početkom i smislom živa ilustracija istine da sve što je rimovano nije poezija, i da je pjesniku više od svega potrebno izgrađeno lirsko čulo, koje neće dozvoliti uvlačenje grubosti u preosjetljivo tkivo stiha.

Da ova pjesnikova slabost nije nesavladljiva, pokazuju izvjesni topliji i neposredniji stihovi sa obdjelanijom formom i jakšićevskom intonacijom (drugo je pitanje koliko je ona tu opravdana) u pjesmi »Jabuka« (Mladost, 1949).

Nisu u najdaljem srodstvu sa stihovima koje smo dosad navodili ni »elegantni« idilični stihovi »Jezdi, konjicu moj« (J. Kaštelana), ni hladna arhitektonika stihova »Ne pletu devojke cveće u litice« (B. Kovačevića), ni razne pjesme prigodnice sa slikom »šnira-Ibrira«, »druže-kruže« (koje žive upravo toliko koliko traje taj dan), ali ih sve ipak nešto zdravije dijeli od bolesnog erotičnog stihotvorstva, koje pod vidom »novatorske« forme obrađuje stari, izbljedjeli, preživjeli osjećajni fond i proklamuje ga novom poezijom života, mladosti i radosti.

Pa gdje je uzrok ovakvoj štetnoj orijentaciji jednog dijela naših pjesnika, naročito mlađih? Bez sumnje, uzroci su subjektivne prirode. Jer onome ko jole osjeća sposobnost da piše stihove, stoje i sredstva na raspoloženju. Ali naš mladi pjesnik prije nego što je i pogledao u svijet oko sebe, u stvarnost u kojoj živi, prije nego je osjetio ljudske vrijednosti te stvarnosti i napipao nerv stvarnog života, pobjegao je u sebe, dobro se zaključao i odao se raznim individualističkim egzaltacijama. I počeo je da crpe i iscrpljuje svoje i onako oskudne izvore. »Vjetar-bećar« postao je njegov stvarni životni drug. Uronio je u tihu sjetu ne zbog jedne ljudske nevolje tražeći joj kraj, nego zbog tragične sudbine listića stvorene kretanjem univerzuma. (Ili je on možda »posredno« izražavao svoj duševni nemir i zabrinutost za čovjeka?). Povjerovao je nekoj smiješnoj i jadnoj logici, po kojoj je prava i čista lirika jedino ona čija je tema individualna, erotička ljubav, i priroda, ona sa šumama, pticama i mjesecom, — na koju više mistično gleda. I stao je da crkuće. A to cvrkutanje je tako uspavljivalo da su i same naše muze slatko usnile i pustile žice da rđaju.

Jednom riječi: taj naš mladi pjesnik bio je pretjerano osjetljiv za jedva primjetne životne vibracije na šumskoj grančici i za trzaje od ljubavnog grča, da bi bio krajnje neosjetljiv za jedva neprimjetne manifestacije prave i stvarne čovječnosti. To su gotovo najsigurniji simptomi bolesne osjetljivosti.

I zaista je teška i žalosna protivrječnost da mladi pjesnik našeg vremena ne osjeća jedno snažno revolucionarno vrenje koje čisti i oplemenjuje ljudski duh i dušu, da ga taj motiv ne vuče neodoljivo k sebi. Isuviše je neugodno potsjećati pjesnika na veličanstvenu stvarnu sliku jedne male zemlje, koja stoji u središtu divovske borbe za istinu, slobodu i revolucionarna načela, jer, čini se, da bi pjesnik morao toga biti svjestan. I zaista, pravom pjesniku, onom koji je »probuđeni dio svijesti narodne«, nije potrebno da neko spolja »propisuje motive«, on će ih već sam — stojeći u središtu, primajući i prerađujući utiske svekolikog zbivanja — naći snagom svog pjesničkog duha, a zatim obnovljene i osmišljene predati narodu da ovom služe u njegovom opštem podizanju. Ali pjesnika nedorasla svom zadatku ne treba pustiti samotoku i treba ga potsjetiti i na ovo: gdje se može naći jače i značajnije ognjište lirike nego u zemlji koja je odlučno ustala u odbranu velikih ljudskih vrijednosti koje žive u hiljadama manifestacija, u zemlji koja se suprotstavlja bijesu i klevetama mračne novovjeke informbirovske inkvizicije? Ima li što snažnije, osjećajnije i dirljivije, pa otuda ljudskije, od susreta starih i istinskih prijatelja — španskih antifašista i njihovih jugoslovenskih drugova — u trenucima drastičnog gaženja ljudskog smisla od onih koji su njegovi samozvani prvoborci i zaštitnici? Potresa to i običnog čovjeka, a kamoli neće pjesnika. To i još mnogo što drugo je ona dragocjena ruda iz koje se stvara najplemenitija lirika, lirika čovjeka-borca za novo i društveni uspon, lirika koja pokreće i sudjeluje u stvaranju viših oblika života.

Takva lirika, po svojoj prirodi, neće i ne smije biti lažna poetizacija bilo čega što pripada jednoj stvarnosti; pjesnik će kod nas misliti kad bude pjevao (jer je prava ljudska misao najveće dostojanstvo umjetnosti), on će također tražiti istinu i na svoj je način uobličavati. On se neće kloniti i oštrog satiričnog stiha protiv pojava koje sputavaju čovjekov uspon.

Ali u jednom načelnom pitanju trebalo bi se čuvati mogućeg nesporazuma.

Razumljivo je da dijalektika čovjekova života kao društvene individue ne isključuje ni individualnu ljubav ni stav prema prirodi i njenim pojavama, pa otuda i potreba za ljubavnom poezijom (samo ne deplasiranom i degenerisanom, nego višom i čovječnijom, jer i ona ima svoj razvitak) i za poezijom o prirodi (ali sa što manje kontemplativnosti i paštrenja oko detalja, a sa više produhovljenih, očovječenih, sadržajnih deskripcija i aktivne emocije). Mnogo razloga govori da će najmanje lutanja na ovom polju (poezija ljubavi i prirode) imati mladi pjesnik koji je tu stigao preko poezije socijalnih osjećanja, kao višeg i složenijeg izraza idejno-emocionalnog života. Jer poezija društvenih osjećanja blagotvorno i oplemenjujuće utiče na poeziju izrazito ličnih osjećanja, ona ovu posljednju dinamizira, jer je bogatija od nje. A obadvije zajedno, u svom djelotvornom jedinstvu, ostvaruju cjelovit poetski lik, koji je baš po tome individualan, svoj, a ne po isključivoj pripadnosti nekom gnijezdu u vrtu boga Amora.

Bilo bi, bez sumnje, vrlo pogrešno i nedijalektički apsolutizirati takav odnos, jer je on isuviše osjetljiv i složen da bi se mogao upravljati po nekim svevažećim receptima (i pjesnik i pjesnička građa su živi činioci). No jedno ipak stoji, a mi nismo prvi koji to kažemo; kvalitet je nužno potreban poeziji, socijalnoj, ljubavnoj i drugim vrstama, a pjesniku elastična duhovna ravnoteža inspirisana jednim pravim humanističkim mjerilom, koje neće dopustiti da jedno vrijeme bogato previranjima i eksplozijama ljudskih strasti i osjećanja, — ostane bez svoga stiha.

Otuda, ma da imamo dobrih stihova u našoj savremenoj poeziji, (a mi bismo željeli da se što više susrećemo sa takvima kao što su Davičov »Adamilo«, zatim stihovi Krkleca, J. Popovića, D. Maksimović i dr.), mi još uvijek čekamo na takve koji će elementarnom snagom prodirati u našu dušu, u kojima ćemo osjetiti ono što je Gete osjetio u Manzonijevim »Vjerenicima« i ovako izrazio:

»Utisak je pri čitanju takav da čovjek stalno iz uzbuđenja pada u divljenje, a iz divljenja opet u uzbuđenje, tako da iz jednog od ova dva velika utiska nikako ne izlazi.«

Goja: Dva zeca

A. Černigoj: **Porodica** (drvorez)

ČETIRI POZORIŠNE BIBLIOTEKE

(Pozorišna biblioteka »Prosvete«, Pozorišna biblioteka Saveza kulturno-prosvetnih društava NR Srbije, »Naša pozornica« »Rad« i Pozorišni zbornik »Omladinske pozornica« u izdanju »Novog pokolenja«)

Danas u Srbiji, pored raznih povremenih izdanja, postoje uglavnom četiri stalne pozorišne edicije: Pozorišna biblioteka koju izdaje »Prosveta«, Pozorišna biblioteka Saveza kulturno-prosvetnih društava NR Srbije, »Naša pozornica«, koju izdaje »Rad«, i »Omladinska pozornica« koju izdaje »Novo pokolenje«. Sve ove pozorišne edicije imaju svoj određeni delokrug i zadatak, ma da sve objavljuju dramsku književnost.

Pozorišna biblioteka, koju izdaje »Prosveta«, počela je da izlazi još 1946 godine i trebalo je da ispuni čitav niz zadataka: da objavi najznačajnija dela svetske književnosti i klasičnih pisaca, dela naših klasika i savremenih pisaca, da upozna publiku sa velikim umetnicima scene i da pruži pomoć amaterskim pozorištima raznim popularnim tekstovima o režiji, glumi itd. Pozorišna biblioteka »Prosvete« donekle je ispunila ovaj zadatak, objavila je nekoliko biografija scenskih umetnika, zatim je dala za amaterska pozorišta priručnik »Kako se vodi amatersko pozorište«, niz dela savremenih ruskih pisaca, neka dela savremenih i klasičnih svetskih pisaca: Šoa, Golsvordija, Ostrovskog, Ibzena, Šeridana, Lope de Vega itd. Od naših klasičnih pisaca objavljeni su Jovan Sterija Popović, Kosta Trifković, Bora Stanković i Nušić. Taj široki plan napušten je docnije, otpale su biografije scenskih umetnika i popularna stručna dela, pa je ostala samo dramska književnost. Ali i taj je plan bio i širok i obiman, tako da ga pozorišna biblioteka »Prosvete« nije mogla ni šire da obuhvati ni da produbi. Dosad je objavljeno oko trideset knjiga. »Prosveta« se orijentisala uglavnom na svetsku savremenu i klasičnu i domaću klasičnu književnost, dok je jugoslovenska savremena drama potpuno zapostavljena.

U pogledu svetske dramske književnosti Pozorišna biblioteka »Prosvete« treba isto tako da proširi svoj plan i da objavi još čitav niz pisaca čija dela zaslužuju da se naša publika upozna s njima. To bi u isto vreme značilo i obogaćenje naše kulture.

Pozorišna biblioteka Saveza kulturno-prosvetnih društava NR Srbije, »Naša pozornica« u izdanju »Rada« i Pozorišni zbornik »Omladinske pozornice« koji izdaje »Novo Pokolenje« imaju sličnu namenu: da pruže materijal mnogobrojnim amaterskim pozorištima i da im omoguće da postave te komade na pozornicu. Zato su njihova izdanja gotovo uvek propraćena rediteljskim napomenama, crtežima scene i kostima. Pa ipak, ma da imaju gotovo isti cilj, ove se biblioteke potpuno razlikuju po materijalu koji objavljuju.

Pozorišna biblioteka Saveza objavila je dosad »Stanoja Glavaša« od Đure Jakšića, »Rodoljupce« i »Lažu i paralažu« od Jovana Sterije Popovića, »Peru Segedinca« od Laze Kostića, »Jazavca pred sudom« od Petra Kočića i »Tri jednočinke« (Analfabeta, Muva i Vlast)od Nušića. Sve ove knjige imaju dobar predgovor koji produbljeno osvetljuje i pisca i vreme, a pored toga donose i dobro pripremljene rediteljske napomene. Po tim kvalitetima svaka knjiga ponaosob pretstavlja korisno i potrebno izdanje.

Običan čitalac i pozorišni amater dobijaju Pozorišnom bibliotekom Saveza knjige koje mogu da im koriste, jer će upoznati iz predgovora Jovana Popovića, Velibora Gligorića, Huga Klajna, Nike Milićevića i Milana Đokovića, pisca, vreme, problematiku komada; pored toga komad je i stručno pozorišno obrađen za one koji bi hteli da ga postave na scenu. Rediteljske napomene Mate Miloševića, Miroslava Dedića, Ognjenke Milićević i Braslava Borozana pružaju okvir za postavljanje ovih komada na scenu. Samo, postavlja se pitanje: da li će što koristiti ovi pozorišni komadi amaterskim pozorištima? Namena ove biblioteke je da se pruži materijal za prikazivanje amaterskim pozorištima zajedno sa osvetljenjem vremena, dela i prikazom pisca i njegovog mesta u književnosti. Prilikom pripreme ovih knjiga pošlo se sasvim ispravno od toga da jedan iskusan reditelj treba da spremi rediteljske napomene, da pokaže kako se studira i postavlja komad na scenu, koji su spoljni, a koji unutarnji elementi, itd. Sve je to učinjeno sa merom, samo izbor nije dobar (ne u pogledu književne vrednosti, već u pogledu mogućnosti prikazivanja), izuzev komedije »Laža i paralaža« i jednočinki koje jedino odgovaraju ovoj biblioteci. I ove komade neće tako lako prikazivati amateri, ali amaterska pozorišta koja su izišla iz faze početništva uspeće da ih postave.

I pored ovih zamerki, koje su učinjene s obzirom na namenu ove biblioteke, treba podvući da su sva objavljena dela u Pozorišnoj biblioteci Saveza dobro pripremljena i da pretstavljaju pozitivne priloge dramskoj književnosti i vrlo lep izbor u pogledu književne vrednosti.

Biblioteka »Naša pozornica« koju izdaje »Rad« ima u toku svoga izlaženja dva različita perioda. Prvi, u kome je objavljeno više od deset jednočinki od kojih je većina uglavnom preštampana. Izuzetak su samo dramatizacije Dragoslava Ilića Čehovljevih pripovedaka, ostvarene sa ukusom i potrebnom merom, i slaba drama Pante Đergovića i Dušana Grubića »Poslednja poplava«. U tom periodu »Naša pozornica« direktno zadovoljava potrebe amaterskih pozorišta u Srbiji pružajući im materijal za prikazivanje. U drugom periodu »Naša pozornica« pretstavlja daleko ozbiljniji i poduhvat i ostvarenje: ulaže se napor da se da originalna savremena jugoslovenska dramska književnost. Zatim uvodi se i jedna novina u »Našoj pozornici«, gotovo sva pozorišna dela imaju belešku o piscu, ukoliko je to stariji pisac, i daju se rediteljske napomene naročito za dela gde su ta objašnjenja potrebna.

»Naša pozornica« objavila je za poslednjih godinu dana niz dela koja su pretstavljala repertoar većih pozorišta i amaterskih pozorišta. Treba pomenuti »Podvalu« Milovana Glišića u obradi Raše Plaovića, dramatizaciju Veselinovićevog romana »Hajduk Stanko« od Huga Klajna, dramatizaciju Ignjatovićevog romana »Večiti mladoženja« od Petra S. Petrovića, tri slovenačke drame »Vatra i pepeo« od Mire Pucove, »Put u zločin« od Miška Kranjeca i »Sluge« od Ivana Cankara, zatim dva originalna komada »Večeru« Skendera Kulenovića u novoj redakciji i novu dramu »Raskrsnica« Milana Đokovića.

Broj ovih komada nije veliki, ali je značajan jer uglavnom pretstavlja našu literaturu. Svi ovi komadi, sa izuzetkom Cankarevih »Slugu« mogu da se prikazuju i u većim pozorištima i u amaterskim pozorištima, naravno u onima koja su izišla iz okvira potpunog početništva. Jedino Cankareve »Sluge« pretstavljaju vrlo težak problem, ma da su date rediteljske napomene Slavka Jana, koji je sa uspehom postavio »Sluge« na ljubljanskoj sceni, jer drama »Sluge« zahteva i dobrog režisera i dobre glumce i vrlo ozbiljnu studiju.

Biblioteka »Naša pozornica« ima danas određenu fizionomiju i pretstavlja doprinos savremenoj dramskoj književnosti. Orijentisana uglavnom na savremenu jugoslovensku dramu, izuzev prerade »Podvale« Milovana Glišića i Cankarevih »Slugu« objavila je dosad dve nove dramatizacije, dve originalne drame i dve savremene slovenačke drame. Na taj način pokazala je da naša drama postoji, jako je skromne vrednosti. Zatim pružila je materijal za prikazivanje našim pozorištima, i to domaće stvari, a to je značajna stvar. Primećuje se samo da nije objavljena nijedna stvar iz savreme hrvatske drame, ma da je tu moglo da se nađe delo koje je trebalo objaviti. To treba popuniti u planu za iduću godinu, jer u savremenoj hrvatskoj drami ima zanimljivih dramskih pokušaja.

Pozorišni zbornik »Omladinske pozornice« u izdanju »Novog pokolenja« ustvari nastavlja ono što je »Naša pozornica« objavljivala u početku, — štampa jednočinke — samo izbor je bolji, a cela biblioteka se uglavnom orijentiše na jugoslovenske pisce.

Kad se u celini posmatraju sve četiri pozorišne biblioteke moraju da se izvuku izvesni zaključci u vezi sa našom pozorišnom kulturom uopšte i specijalno sa razvojem i uzdizanjem naših širokih masa. Pozorišna biblioteka ne može da bude cilj sama sebi, ona je tesno vezana sa piscima, pozorištima, tumačima na sceni i publikom. Zato treba pred izdavače i urednike pozorišnih biblioteka da se postave dva plana: prvi, naša pozorišna kultura uopšte i razvijanje pozorišne kulture, a to znači razvijanje dramske književnosti i scene, i drugi, omogućenje najširim masama da ovladaju bar osnovnim elementima pozorišne umetnosti, jedni kao tumači a drugi kao gledaoci.

Milivoje RISTIĆ

O jednom prevodu i njegovom prevodiocu

Tanasije Mladenović

Ovaj odgovor je još pre dva meseca bio upućen zagrebačkom časopisu »Republika«, a napisan je povodom jednog potpuno deplasiranog i neukusnog pamfletskog ispada g. Julija Benešića. Redakcija časopisa je, međutim, donela odluku da ga ne objavi i to, uglavnom, »da se ne bi zamerila jedinom prevodiocu s poljskoga na hrvatski« — dakle, iz razloga koji ne spada u domen redigovanja jednog časopisa! Članak objavljujem u nešto skraćenom obliku.

U broju trideset i drugom »Književnih novina« (od 8 avgusta 1950 g.) objavio sam kratku belešku o prevodu Tuvimovih pesama s poljskog na srpskohrvatski jezik. Objavio sam tu svoju impresiju, prvo, kao književni poslenik koji koliko-toliko zna da razlikuje poeziju od nepoezije, poetski prevod od nepoetskog, i drugo, kao obični, sasvim obični i smrtni čitalac koji ima slobodu i pravo da javno kaže da li mu se nešto, što je javno publikovano, sviđa ili ne sviđa.

Na ovu moju belešku osvrnuo se u 8—9 broju »Republike« prevodilac Tuvimovih stihova g. Julije Benešić. U svojoj replici »Pro domo« (vidi članak-kompilaciju »Julijan Tuvim«, »Republika« 8—9) on žustro i zajedljivo, tonom nedopuštenim u javnoj polemici, izbegava da odgovori na sve moje navode, već se hvata samo za neke, pa i njima izvrće smisao.

Neka mi je dopušteno da ovde dam, u najkraćim linijama, odgovor na sva ta izvrtanja, i to ne toliko zbog g. Benešića, koliko zbog onih kojima, možda, nije jasna čitava pozadina ove stvari.

1. Na moju primedbu da prevod Tuvimovih stihova, pored ostalih slabosti, vrvi romantičarskim, sladunjavim i preživelim rekvizitima, kao što su »sunašce drago«, »glavica što leži naslonjena«, »put tužan i bajan«, »tihano se javi«, g. Benešić, kome ne sporim znanje poljskog jezika, odgovara citiranjem Tuvima. Na prvi pogled, potpuno je i u pravilno i opravdano što se prevodilac, da bi dokazao svoju tezu, poziva na autora, na original. Originalni tekst je, svakako, veoma jak i ubedljiv argumenat.

I zaista, svaka čast Tuvimu i njegovom, to jest poljskom jeziku! Citirane reči iz originala (»Moje jasne kochane sloneczko... Glowka na bok sie przechyla«) sasvim dobro zvuče i, koliko je meni poznato, i poljski i češki jezik u priličnoj meri trpe upotrebu deminutiva. Ali je zato upotreba deminutiva u našem savremenom književnom jeziku (a radi se o savremenom pesniku i savremenoj poeziji!) samo u izuzetnim slučajevima dobra i na svom mestu. To stoji tako, i tu prevodiocu ne može pomoći nikakvo pozivanje na tobožnje »čuvanje« originala, a još manje onaj nezgrapni »vic« o tome kako bi, bajagi po meni, trebalo sunašce prevesti sa »sunčekanja« a glavicu sa »glavurda«, jer bi onda zvučalo »moderno«.

2. Sve što je u mojoj belešci iole škakljivo g. Benešić zaobilazi. Kad je reč, na primer, o tome da su mu rime banalne, on pobija svega dva od šest navedenih primera, pa se i tada hvata za jednu očiglednu štamparsku grešku! Tako za srok »bufetu-sujetu« kaže da ga »uopće nema u prevodu« — što je uostalom tačno —, pa nastavlja: »Ja imam srok bufetu-sjetu, no sjeta je zacijelo kritičaru nepoznata riječ« (podvukao T. M.). Šta čovek da kaže — da ne upotrebim neki teži izraz — na ovu jevtinu duhovitost? Slobodan sam, međutim, da se obratim čitaocima s pitanjem: a šta se ustvari ovde menja? Rima je i ovako i onako banalna.

No, to još nije sve.

Kako stoji sa ostalim srokovima, citiranim u mojoj belešci, da se ne upuštam u druge, kojih u knjizi ima sijaset? Kako stoji sa srokovima skaču — zakapču, sveter — halbcilinder, derati tur — appelantur, štacija — aristokracija, teret pleća stlači — znači?

Pošto g. Benešić ovo prećutkuje (osim rime štacija — aristokracija, gde bez potrebe opet poteže original), prepuštam čitaocima da i o ovome sami presude.

3. Što se tiče stiha »rastapa se razblaženo«, ostajem i dalje pri svojoj tvrdnji da je to najobičnija besmislica. A da bi se i čitaoci u to uverili, citiraću g. Benešića.

Evo tog mesta, koje dajem da bi prava »lepota« prevoda odmah bila jasna i uočljiva za svakoga:

A pana Jadja iz bufeta
rastapa se razblaženo,
šapćući veli: »Vlas Fomič,
vi svirate božanstveno...«

Kod nas, u našem prostom seljačkom govoru, kaže se, recimo, za vino da se razblažuje vodom, a ovde se razblažena žena (čime razblažena? kako razblažena?) — rastapa... Eto vam poezije u prevodu g. Julija Benešića! Ovako kod nas nisu pisali ni trećerazredni pesnici, akamoli pesnik za koga sâm prevodilac u pogovoru kaže da je »njegova strast riječ« i da je »virtuoznošću svoje riječi pretekao sve poljske pjesnike prošlosti i sadašnjosti«.

Gde su te reči? Gde je ta virtuoznost? U prevodu g. Benešića uzalud ćeš tragati za njima.

Toliko o glagolu rastapati se, čije postojanje — iako mi to prevodilac proizvoljno insinuira (g. Benešić: »On ne priznaje glagole rastapati se i natakati«) — nikad nigde nisam negirao, ali negiram njegovu besmislenu primenu.

4. Da se osvrnem sada na zlosrećni glagol natakati, zbog koga me g. Benešić časti raznim lepim epitetima iz svog bogatog prevodilačkog rečnika (između ostalog, da sam »upražnjavatelj« kritike u »K. N.«). U »inkriminisanoj« belešci, evo šta sam o tome rekao: »Tu su, najzad, i na silu boga ubačene jezičke besmislice — opet radi rimâ! —, kao: »rastapa se razblaženo« (umesto topi se blaženo), »putnikom votku natače« (umesto toči), »teret pleća stlači« (radi rime znači)...«

Dakle, akcenat kod mene pada na one podvučene reči »opet radi rimâ«, a prevodilac pokušava da se od kritike za nepoetsko prevođenje poezije odbrani pozivanjem na Josipa Reljkovića, pa čak i na Miroslava Krležu. Dopuštam da moja misao nije sasvim jasno i precizno formulisana, ali je isto tako jasno da u jednoj kratkoj belešci nisam mogao da dam detaljniju analizu i ukažem na sve nedostatke kojima kipti ovaj prevod. Sve muke ovog prevodioca i dolaze od njegovog neznanja da pravi rime, od njegovog neznanja da u našem jeziku nađe odgovarajuću reč, odgovarajući poetski izraz.

Dobri vinkovački župnik Josip Reljković zaista tu nije ništa kriv. Pozivati se danas na njega, to je skoro isto kao kad bi neko isticao za primer dobrog stila i jezika — jezik i stil starog (i zastarelog) srpskog romanopisca Milovana Vidakovića! Zašto je, međutim, g. Benešić radi ovoga potegao i Krležu — to je posebna misterija. Upravo citirani Krležin stih (»U krv mu natače netko ognjene otrovne sokove«) na najočigledniji način dokazuje da jedna te ista reč nema i ne mora da ima svuda i na svakom mestu istu poetsku lepotu i draž. Negde, ako je rđavo upotrebljena — kao što je to slučaj kod g. Benešića — deluje čak i loše. To je azbuka u literaturi, u poeziji, ali zar o tome uopšte vredi govoriti kada se radi o prevodiocu koji bi i od samog Šekspira, u najmanju ruku, napravio nekog Simu Milutinovića — Sarajliju!

5. U svojoj replici »Pro domo«, sasvim u stilu »Kerempuha« ili »Ježa«, g. Benešić piše i sledeće: »Kritičar mi, i opet za dokaz isušenja Tuvimovih stihova, zamjerava upotrebu aorista. Zacijelo zato, što misli, da imperfekt i perfekt imaju kraći, snažniji i vlažniji izraz. Bilo bi više mokro« (podvukao T. M.)

Ni slepome namigivati ni gluvome šaputati — kaže narodna poslovica. Na jednom mestu u belešci rekao sam, naime, da imam utisak da je g. Benešić takoreći isušio Tuvimove stihove, a na sasvim drugom da u njegovom prevodu ima — opet radi prokletih srokova! — staromodnog nagomilavanja pređašnjeg nesvršenog vremena. U nižim razredima gimnazije đaci uče da je imperfekt pređašnje nesvršeno vreme, pa ipak pisac replike pokušava da mi poturi kako se zalažem za ono što kod njega kritikujem! Zacelo, to je neka njegova vlažna i mokra logika, koju mu, uostalom, potpuno i mirne duše prepuštam.

6. U jednoj srditoj rečenici, sa sigurnošću nepogrešivog jezikoslovca, g. Benešić rezolutno i neopozivo konstatuje kako ne samo da ne znam poljski jezik, nego čak ni srpskohrvatski, pa se ipak »usuđujem« da »kritiziram« njegov prevod.

Da vidimo, međutim, malo kako stoji sa jezikom samog neumitnog sudije?

Evo jedne patetične rečenice i, istovremeno, dirljivog primera tananog osećanja i poznavanja našeg jezika: »O, stari vinkovački župniče, kako si bio slab poznavalac Tanasijinog (podvukao T. M.) pjesničkog jezika!« — uzvikuje teatralno g. Benešić.

Nastranu moj pesnički jezik, možda on zbilja ne valja. Ali, neka mi bude dopušteno da povodom ove jezgrovite rečenice dam jedno kratko objašnjenje i obaveštenje. Moje ime u prvom padežu jednine glasi Tanasije (sa samoglasnikom e na kraju). Postoji, međutim, — doduše ređe, ali postoji — i slična imenica ženskog roda, dakle Tanasija (sa samoglasnikom a na kraju). Prema tome, ne može se nikako reći »Tanasijin pjesnički jezik«, nego »Tanasijev pjesnički jezik«, kao što se ne može reći Julijin (Benešićev) prevod, već Julijev prevod. Ali, šta to mari, to ne važi za g. Benešića: on meša rodove taman kao i pojmove!

7. U zaključku ovog izlaganja, a kao rezultat ove nametnute mi »diskusije«, mogu samo, nažalost, da ponovim ono što sam već rekao u vezi sa prevodom Tuvimovih stihova, jer se nijedna stvar nije ni za dlaku pomakla.

Prevod Tuvimovih stihova je loš, nepoetski prevod, jer sâm prevodilac, g. Benešić, nije čak ni osrednji nego rđav pesnik. Svaki dobronameran i objektivan čitalac prevoda, koji iole ima sluha i osećanja za svoj jezik, u ovo se može uveriti, i tu g. Benešiću ne pomaže zaklanjanje iza zahteva da kritika treba da bude »stručna« (g. Benešić: »...moj je prijevod zaslužio, da ga prosuđuje netko, tko je tom poslu dorastao«). Tim pre, što ni njegov prevod nije »stručan«, to jest nije — da ponovim — poetski, pa smo tako primorani, hteli ili ne, da kao Petar Plačko »u tužnoj nadi« čekamo nekog boljeg prevodioca Tuvimovih pesama. A do tog vremena, dužni smo da konstatujemo — istinu.

Nikola Drenovac

MARGINALIJE

Što klecam putem idući meti
dok e nebesa nada mnom tušte?
Da li su to noćas vatrometi,
il moga srca varnice pljušte?

Ma da mi u duši ponor zino,
u meni bukti besmrtni plamen:
zalud mi pretiš, po mukla tmino —
ja sam u tebi svetao znamen.

Jedva koračam a zvezde tičem.
Kroz ponoć idem... Dvanaest tuče.
Žao mi je konja koji pod bičem
prepuna kola uzbrdo vuče.

O, konjče krotko, dok bič te bije,
čuješ li pesmu slobodnih ptica?
Pod nebom ništa rednije nije
od plavih prostora bez granica!

Tragom Njegoša

(Nastavak sa prve strane)

svoj, da sam savija od nenačetog snažnog izdanca sopstvenu sudbinu.

Pisalo se često kako je »pustinjak cetinjski« spasavao sebe putujući, postajući iza tišine cetinjskih brojanica svjetski putnik; iz giuvoće crnogorskog krša spuštao se u vedre i bučne talijanske gradove. Vidimo ga u Trstu, Napulju, Romi, Veneciji. U Beču se upoznaje sa tadašnjom duhovnom elitom Evrope, među ostalima i sa Vukom Karadžićem i Brankom Radičevićem. Tri naša velika književnika nalaze se u ovom duhovnom središtu, gdje je Njegoš donio i svoj »Gorski Vijenac« da štampa. Zatim, putuje dva puta u Petrograd gdje biva silno impresioniran sjajem i raskošnošću petrogradskog života. Ono nekoliko slamnih kuća na Cetinju pojavljuje se u tužnom sjećanju kao najveći kontrast svim onim sjajnim utiscima i viđenjima. Doduše, Njegoš je govorio: »Ko ne putuje, taj ne živi, taj ne zna što je svijet«, ali se ne može reći da se on zaboravljao i spasavao na ovim putovanjima. Usred najljepšeg društva ili najboljeg dočeka, pred oduhovljenim i kultivisanim kamenom starodrevnih katedrala, on se sjećao svoje sirotinje i golotinje na domu, pritiska turskog koji je prijetio da se sruči svakog časa na daleka planinska naselja. Tada bi se uozbiljio, zaćutao, poblijedio u licu, mrgodan oblak sio bi mu na obrve. Sjećanja na Crnu Goru su ga parala kao handžari. Društvo je tada obično mislilo da se crnogorski vladika predaje duhovnoj i filozofskoj kontemplaciji, a ne da misli na Omer pašu Latasa, na glad u posnom i suvom kršu, — radi čega je kupovao žito u Triješću, — na zaostalost i primitivnost svog naroda. U njemu je sazrijevala želja da sve učini za crna brda, da se žrtvuje, a možda ga je ponekad i grizla savjest što se suviše od njih udaljio i prožeo evropskim životom. Tada bi se brzo vraćao i pokajnički razgovarao sa svojim planinama. Kada se vraćao iz Beča, pred samu svoju smrt, rekao je ugledavši Lovćen: »Više se nećemo nikad rastaviti«. Od Kotora do Cetinja, preko kamenih vrleti, poslije Evrope, išao je pješke ili na konju i, najzad, na smrt bolesnog, Crnogorci su ga prenijeli u stolici na Cetinje. Na lovćenskim obroncima nezajažljivo je srkao krepki brdski vazduh, on mu je ulivao nadu na ozdravljenje. Pola vijeka kasnije to je osjećanje izrazio drugi veliki jugoslovenski književnik Ivan Cankar, uzvikujući u dubokom, rodoljubivom zanosu: »O domovino, ti si kao zdravlje!«

Na svim životnim putevima Njegoš je mislio svoju misao koja ga je, eto, prije vremena dogorjela. Kipila su mu prsa bolom i užasom. Kada se je sve to nataložilo, da se ne bi ugušio u sopstvenom jadu, osamio se u Biljardi, na domaku Cetinjskog manastira i počeo da piše »Gorski vijenac«. Nužnost je vodila njegovu ruku po svesci, dok su se njegovi zemljaci čudili svome gospodaru kako je udario u nekakve smućene vjetrove. A on je danima pisao, dodavao, prepravljao. Nikad mu nije bilo dosta svog unutrašnjeg izliva, uzavrelih rojeva misli... »Gorski vijenac«, vaistinu, on je morao napisati, jer ga je odbolovao, morao ga je sručiti, izvrčiti iz sebe da olakša, da prosvijetli i uzdigne svoj narod, da njim pokaže put i savremenicima i onima poslije njih.

Janko ĐONOVIĆ

KULTURNE VESTI

VEČE SLOVENAČKIH TRŠĆANSKIH KNJIŽEVNIKA U LJUBLJANI — Slovenački književnici iz Trsta, održali su 4 januara u velikoj koncertnoj dvorani u Ljubljani literarno veče, na kome su čitali svoja dela dr. Vladimir Bartol, Andrej Budal, Boris Pahor, Rado Pregarac i Lojze Rebula. Pesme pokojnog Iga Grudena recitovao je direktor ljubljanskog Gradskog pozorišta Jože Tiran a prozu Rade Pregarca, režiser Jože Babič. Slovenački književnici iz Trsta priredice slično literarno veče u Mariboru.

*

REŠENJE O DRŽAVNIM MAJSTORSKIM RADIONICAMA LIKOVNE UMETNOSTI — Savezna vlada donela je rešenje kojim se državne majstorske radionice majstoravajara Tome Rosandića, Antuna Augustinčića, Vanje Radauša, Mila Milunovića, Đorđa Andrejevića-Kuna i Krste Hegedušića prenose u nadležnost narodnih republika. Službenike ovih državnih majstorskih radionica, stipendiranje njihovih saradnika, pokretnu i nepokretnu imovinu zajedno sa budžetskim sredstvima preuzimaju vlade NR Srbije, Hrvatske i Slovenije.

*

SKUPŠTINA DRAMSKIH UMETNIKA JUGOSLAVIJE — U Beogradu će se 11, 12 i 13 januara održati skupština dramskih umetnika Jugoslavije. Delegati republičkih udruženja dramskih umetnika, koja su osnovana prošle godine, raspravljaće na ovoj skupštini o dosadašnjem razvoju dramske umetnosti u našoj zemlji i o aktuelnim problemima savremene dramske umetnosti.

Savez dramskih umetnika, u saradnji sa narodnim vlastima, radiće na stručnom uzdizanju umetnika, organizovaće diskusije i savetovanja dramskih umetnika iz cele zemlje i vodiće brigu o ideološkoj i umetničkoj vrednosti pretstava u našim pozorištima.

*

TRI KOMEDIJE ŽAKA KONFINA — Nedavno su na sceni niškog Narodnog pozorišta izvedene tri komedije koje je napisao Žak Konfino. Teme su uzete iz našeg savremenog života a komediju su režirali: Dobrosav Vučković, Milivoj Popović-Mavid i Joviša Vojnović.

*

ŠEKSPIR NA SCENI DRAME NARODNOG KAZALIŠTA U SPLITU — Koncem decembra prošle godine drama Narodnog kazališta u Splitu izvela je drugu ovogodišnju premijeru, komediju od Šekspira »Na Tri kralja ili kako hoćete« u režiji direktora drame Mesarića, inscenacijskoj postavci Rudolfa Bunka i sa scenskom muzikom Oskara Jozefovića.

Glavne uloge s uspehom su tumačili: Violu — Marija Danira, Mariju u službi grofice Olivije — Nives Moreti, Malvolija — Slavko Štetić, viteza Trbiju — Ivo Pajić, viteza Andriju Groznicu — Nikola Ćuk, grofa Orsinija — Salih Nasić i lakrdijaša — Stjepko Janković.

Po scenskim ostvarenjima, dobroj režijskoj postavci, realističkom tumačenju ove Šekspirove komedije, dramski kolektiv Narodnog kazališta u Splitu dao je ovim komadom jednu od najboljih dramskih pretstava u poslednje vreme.

*

PODELJENA JE LEVSTIKOVA NAGRADA — Omladinsko preduzeće za omladinsku literaturu u Ljubljani dodelila je nekolicini umetnika i naučnih radnika ovogodišnju Levstikovu nagradu za rad na književnosti za decu, na naučno-popularnoj književnosti i likovnoj umetnosti. Pesnik Pavel Golija dobio je nagradu za poeziju, Marlenka Muka za ilustraciju knjige, Janez Vidič za dečju slikovnicu i akademski slikar Nikola Omersa za crteže u knjizi. Nagrada za popularnu književnost dodeljena je profesoru Tonu Kolencu.

*

TRIDESET GODINA UMETNIČKOG RADA LJUBICE DRAGIĆ-STIPANOVIĆ — Šestog januara riječko Narodno pozorište proslavilo je tridesetogodišnjicu plodnog umetničkog rada Ljubice Dragić-Stipanović. Ovom prilikom ona je tumačila ulogu Laure u poznatoj Krležinoj drami »Agonija«.

Ljubica Dragić-Stipanović kao plodan umetnik radila je u našim značajnijim pozorištima: Novom Sadu, Osijeku, Cetinju, Sarajevu, Splitu, Skoplju i Nišu. Ona je dosada tumačila oko 200 većih uloga.

BIBLIOGRAFIJA

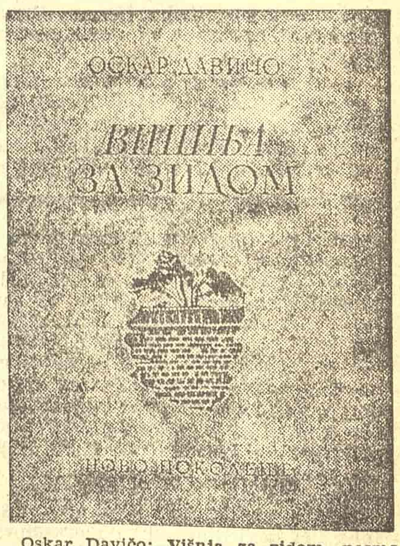

Oskar Davičo: **Višnja za zidom, pesme** Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 197, cena 77 din.

Antologija slovenačke poezije. Izdanje »Matice srpske«, Novi Sad 1950, latinicom, str. 359, cena?

Slobodan Marković: **Grad na rukama,** pesme. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 69, cena?

Todor Tošić: **Tamnica i proleće,** pesme. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 103, cena 43 din.

Paško Romac: **Borbe,** dnevnik iz narodnooslobodilačke borbe. Izdanje »Matice srpske«, Novi Sad 1950, ćirilicom, str. 377, cena?

M. Gorki: **Priče.** Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 259, cena 49 din.

Žil Vern: **20.000 milja pod vodom.** Prevela Emilija Anđelić. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 467, cena 75 din.

H. Gilbert: **Robin Hud,** roman. Preveo Nika Milićević. Izdanje »Novog pokolenja«, ćirilicom, str. 302, cena 52 din.

UREDNICI
Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara
Za inostranstvo na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci [illegible] dinara i na godinu dana 260 dinara
Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629
Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štampari [illegible] Beograd, Kardeljeva 51.